

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A PÉČE

PROBLEMS OF INSTITUTIONAL UPBRINGING CARE

Autor:

Helena Linderová
Máchova 366
Stráž pod Ralskem

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Sýkorová

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
64	4	8	2	23	3 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30.4.2008

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Helena Linderová
Adresa: Máchova 366 Stráž pod Ralskem 471 27

Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Kód oboru: 7506R029

Název práce: PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A PÉČE

Název práce v angličtině: PROBLEMS OF INSTITUTIONAL UPBRINGING
AND CARE

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Sýkorová

Termín odevzdání práce: 30. 04. 2008

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Helena Linderová

Datum: 23. 02. 2007

Podpis studenta:

Cíl práce:

Cílem práce je analýza formy a obsahu ústavní výchovy a následná péče o mládež staršího školního věku se zaměřením na identifikaci prvků negativně působící na osobnost jedince.

Základní literatura:

1. FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. 1. vydání. Praha: Dauphin 2000. ISBN 80-860-1996-9
2. GOFFMAN, E. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. 1st publication London: Penguin Books 1991. ISBN 01-401-3739-4
3. GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. 1 vydání. Praha: Sociologické nakladatelství 2003. ISBN 80-864-2921-0
4. GOFFMAN, E. *Všichni hrajeme divadlo : sebe prezentace v každodenním životě*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon 1999. ISBN 80-902-4824-1
5. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství 1999. ISBN 80-858-5076-1
6. MUSIL, L. *Dilemata sociální práce s klienty v organizacích („ráda bych Vám pomohla, ale“)*. 1. vydání. Brno: Marek Zeman 2004. ISBN 80-903-0701-9

Zákonné normy:

Zákon č. 94/1963 Sb. - o rodině

Zákon č. 109/2002 Sb. - o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

Zákon č. 218/2003 Sb. - o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30. 4. 2008

Podpis:

Děkuji vedoucí bakalářské práce **Mgr. Kateřině Sýkorové**
za její zajímavé a cenné připomínky, za její drahocenný čas, trpělivost
a ochotu podílet se na vedení této práce.

Název bakalářské práce: Problematika ústavní výchovy a péče

Název bakalářské práce: Problème of institutional upbringing care

Jméno a příjmení autora: Helena Linderová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007/2008

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Kateřina Sýkorová

Resumé:

Práce je zpracována na základě vlastního šetření autorky v doporučeném rozsahu Technické univerzity v Liberci. Cílem této práce je identifikace prvků negativně působících na osobnost jedince na základě analýzy prostředí v konkrétním institucionálním zařízení. Tato analýza je zaměřená na systém fungování institucionální výchovy jako totální instituce.

Klíčová slova: instituce, institucionální výchova a péče, klient, ústavní výchova, ochranná výchova, předběžné opatření, diagnostický ústav, hierarchie, uplatňování moci, identita dětí

Summary:

Bachelor's work is elaborated on the basis of author's examination and in size recommended by Technical University of Liberec. The goal of this work is the identification of factors with negative impact on personality based on environment analysis in a certain upbringing institution. This analysis is concentrated on the system of institutional upbringing working as a total institution.

Keywords: institution, institutional upbringing and care, client, institutional upbringing, protective upbringing, anticipation, diagnostic institution, hierarchy, exercising of power, children's identity

OBSAH BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

1	ÚVOD	9
2	PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A PÉČE	11
2.1	Vymezení pojmů ústavní výchovy a ochranné výchovy	11
2.2.1	Ústavní výchova	11
2.2.2	Ochranná výchova	11
2.2	Charakter institucionální výchovy a péče v České republice	13
2.2.1	Institucionální výchova jako trest	15
2.3	Zařízení pro výkon institucionální výchovy a péče v České republice	19
2.3.1	Diagnostický ústav pro děti a mládež	20
2.3.2	Dětský domov	21
2.3.3	Dětský domov se školou	22
2.3.4	Výchovný ústav	23
2.3.5	Nevládní neziskové organizace	23
2.4	Úřední státní správa v institucionální výchově a péči o dítě	24
2.5	Aktivity před nařízením institucionální výchovy a péče	25
2.5.1	Středisko výchovné péče	26
2.6	Důvody nařízení ústavní výchovy a ochranné výchovy	27
3	PRŮZKUMNÁ ČÁST	30
3.1	Cíl průzkumné části a účel průzkumu	30
3.2	Dílčí předpoklady a otázky průzkumu	30
3.3	Popis zkoumaného vzorku	31
3.4	Popis výběrového místa a oblasti	32
3.5	Průzkumné metody získávání faktů	33
3.6	Vyhodnocení problematických aspektů v podmínkách konkrétního zařízení	34
3.6.1	Interpretace a vyhodnocení prvního předpokladu	35
3.6.2	Interpretace a vyhodnocení druhého předpokladu	52
4	SHRNUTÍ	55
5	NÁVRH OPATŘENÍ	59
6	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	62
6.1	Monografické publikace	62

6.2 Zdroje online	63
6.3 Periodika a ostatní zdroje	63
6.4 Právní normy	64
7 SEZNAM PŘÍLOH	64
Příloha č. 1: <i>Srovnávací studie – zahraniční systémy</i>	
Příloha č. 2: <i>Slovníček výrazů dětí Dětského domova se školou v Hamru na Jezeře</i>	
Příloha č. 3: <i>Klasifikace poruch chování</i>	

1 ÚVOD

„Nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při veškerých postupech týkajících se dětí, ať už konaných veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“.

Úmluva o právech dítěte, článek 3, odst. 1. OSN, New York, 1989

V České republice vyrůstá mnoho dětí v institucionální péči, další děti žijí v dysfunkčních rodinách. K nejčastějším řešením obtíží při jejich výchově patří využití možnosti jejich umístění v institucionálním zařízení. Tato výchova a péče je v České republice součástí systému terciální prevence delikvence dětí a mládeže a je zároveň pokládána za jeden z nejproblémovějších článků systému prevence, a to jak odbornou, tak i laickou veřejností. O vlastní efektivitě institucionální péče neexistují objektivní přesné statistické údaje. Sledování klientů této péče končí v okamžiku, kdy opustí výchovné zařízení a není zřejmé, jak se jejich život vyvíjí dále.

Ve své práci budu častěji pojem „institucionální výchova“ zaměňovat pojmem „ústavní výchova“, podle vhodnosti použití.

Cílem této práce je analýza formy a obsahu ústavní výchovy a péče pro děti a mládež staršího školního věku se zaměřením na identifikaci prvků negativně působících na rozvoj osobnosti jedince. Impulsem k tomu, že jsem se rozhodla zaměřit na tuto problematiku, je mé působení na základní škole praktické, kde pracuji jako učitelka.

Mé pracoviště je součástí jednoho ze zařízení pro výkon ústavní výchovy a péče. Na základě této skutečnosti a po domluvě s vedením jsem se rozhodla, že zde na rodinných skupinách absolvuji odbornou praxi. Díky této skutečnosti jsem pojala o tuto problematiku zájem a v průběhu praxe jsem získala mnoho nových poznatků a zjištění, které využiji v bakalářské práci.

Průzkum bude zaměřen na systém fungování ústavní výchovy jako totální instituce ve vztahu k uplatňování moci. Konkrétně půjde o ukázání těch prvků, které tvoří bariéry mezi světem klientů a vnějším světem, tedy o každodenním řádem určené a plánované činnosti, o systémy trestů a privilegií, o vytváření, případně narušování identity klientů či jejich nálepkování. Nedostatečné uplatňování funkce primárních preventivních mechanismů a jejich

aplikace přináší ve svém důsledku daleko větší finanční náklady pro společnost a umístěním problémového jedince do výchovného zařízení se situace neřeší, ale je jen méně „viditelná“. Oblast ústavní výchovy a péče je plná problematických témat. Nemám v úmyslu se stavět do role arbitra a hodnotit či kritizovat činnost institucí angažovaných v tomto procesu. Nebudu také hodnotit závažnost spáchaných činů a chování dětí, pouze se pokusím nabídnout širšímu okruhu zainteresovaných pedagogů pohled na část společenské reality, která se různými způsoby dotýká života každého z nás.

Ve své práci užívám pojmu dítě, ve smyslu zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, kdy jako dítě je chápána osoba do 18 let věku.

Cíle práce budou naplněny prostřednictvím ověření stanovených předpokladů a následné analýzy výsledků průzkumu s použitím následujících průzkumných kvantitativních metod a interpretací zjištěných dat. Dále individuálních polostrukturovaných rozhovorů, které byly vedeny s pracovníky příslušných úřadů, pedagogickými pracovníky a dětmi. Skupinových besed a rozhovorů bylo celkem 10 a jejich délka byla přizpůsobena dané situaci (od 20 do 40 minut). Analýzou současného systému a legislativy konkrétního zařízení.

Práce je strukturována do obecné části, ve které je zvolená problematika teoreticky zpracována a průzkumné části, zabývající se konkrétními výsledky, získanými v průzkumu mezi klienty a pracovníky dětského domova se školou. Bakalářská práce má tři přílohy, které se zabývají srovnávací studií zahraničních systémů některých vyspělých evropských zemí a odbornou klasifikací poruch chování. V příloze je uveden slovníček výrazů, které používají děti v konkrétním zařízení. Všechny uvedené přílohy slouží bakalářské práci k hledání možných řešení problému.

2 PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A PÉČE

2.1 Vymezení pojmů ústavní výchovy a ochranné výchovy

2.2.1 Ústavní výchova

Ústavní výchovu (dále jen ÚV) může nařídít soud v případě, že výchova dítěte je vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit.¹

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit jinou formou náhradní rodinné výchovy, která má přednost před výchovou ústavní. Ústavní výchova je zpravidla vykonávána v dětských domovech, dětských domovech se školou (dále DDS), nebo ve výchovných ústavech. Ústavní výchova je nařizována nejdéle do 18 let věku dítěte, výjimečně je možno ji prodloužit do 19 let.² Zaniká rozhodnutím soudu v případě že:

- pominuly důvody pro její nařízení;
- je možné dítě umístit v náhradní rodině;
- dosažením zletilosti.

2.2.2 Ochranná výchova

Ochrannou výchovu (dále jen OV) nařizuje soud na základě ustanovení o ochranné výchově, která jsou součástí trestního zákona. Systematicky je řazena mezi ochranná opatření, což v praxi znamená, že přestože její úpravu obsahuje zákon trestní, neřadíme ochrannou výchovu mezi tresty, včetně toho, že není zaznamenávána v trestním rejstříku občana. OV se týká mladistvých a nezletilých. Jejím účelem je vhodnou výchovou odstranit, popřípadě omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy. Na rozdíl do výchovy ústavní je základním předpokladem existence výchovy ochranné

¹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění novely zákona č. 383/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků (dále je „zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy“).

² Tamtéž

protispolečenský čin dítěte nebo mladistvého naplňující skutkovou podstatu trestného činu. U mladistvých pachatelů trestného činu se ochranná výchova ukládá v trestním řízení fakultativně za splnění některé z následujících podmínek.³

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno;
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána;
- c) nebo to vyžaduje prostředí, v němž mladistvý žije.

Výjimečným opatřením je nařízení ochranné výchovy nezletilé osobě starší dvanácti a mladší patnácti let. Těmto osobám se ochranná výchova ukládá v občanskoprávním řízení a to:

- a) obligatorně** - jestliže nezletilec spáchal čin, jenž by se u dospělého posuzoval jako trestný a zákon za něj umožňuje uložení výjimečného trestu;
- b) fakultativně** - ve všech ostatních případech, kdy nezletilec spáchá čin, který by jinak byl trestným a uložení ochranné výchovy je nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

Ochranná výchova je vykonávána ve zvláštních výchovných zařízeních resortu ministerstva školství. Jakkoliv má ochranná výchova sloužit k převýchově mladistvých a nezletilých pachatelů trestných činů, její výkon a účinnost se jeví jako problematická záležitost. Přispívá k tomu mj. nedostatečná vnitřní diferenciací jednotlivých zařízení, při které dochází ke společnému pobytu jedinců s nařízenou výchovou za běžné trestné činy či dokonce s nařízenou ústavní výchovou s jedinci páchajícími závažné trestné činy vysoce společensky nebezpečné.

Příliš vysoký počet dětí je do zařízení ústavní péče umístěn na základě předběžného opatření, které by mělo být zcela výjimečným opatřením. Toto předběžné opatření vydá soud na návrh okresního úřadu do 24 hodin, rodiče se o rozhodnutí dozví až při jeho výkonu nebo po něm. V roce 2001 vydaly soudy přibližně 2 000 takových opatření. Problémem zůstává, že jednou vydané předběžné opatření lze jen těžko změnit a děti na jeho základě zůstávají v ústavu několik měsíců či let než soudy vydají meritorní konečné rozhodnutí. Na základě

³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“), ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků.

předběžného opatření dítě vystřídá minimálně 2 ústavy (diagnostický a další zařízení) a to i v případě, že je návrh na ústavní výchovu zamítnut.⁴

Funguje jako krátkodobé opatření (max. doba platnosti 3 měsíce), zajišťující nezbytný zásah v daném okamžiku. Ve skutečnosti je mnohokrát prodlužováno, a tak se, z důvodů jeho problematického používání, ve svém důsledku stává opatřením rovnající se nařízení ÚV.

2.2 Charakter institucionální výchovy a péče v České republice

Na úvod je třeba zdůraznit některé pro mě podstatné problematické skutečnosti objevující se v souvislosti s ÚV. Při bližším pohledu na důvody a akt nařízení ÚV, se nám do popředí dostává několik rozporných záležitostí.

Jde zejména o vztah toho, co dítě provedlo v protikladu s tím, kam je zařazeno. V rozhodování o ÚV je ve hře mnoho faktorů již dříve bylo zmíněno, jedním z nejdůležitějších prvků je osoba sociálního pracovníka, který posuzuje situaci v rodině a podle svého zhodnocení situace, tedy subjektivního názoru, dává soudu návrh na ÚV. Nezávislý soud sice rozhoduje dle vlastního uvážení, ale přesto rozhodující roli v tomto procesu hraje názor sociálního pracovníka.⁵

Záškoláctví, drobné delikty, problémy ve výchově nejsou ve skutečnosti těmi důvody pro nařízení ÚV, ale soud zvažuje situaci v rodině, a na základě jejího vyhodnocení rozhoduje. V tomto případě jde tedy o rozhodnutí na základě sociálních podmínek v rodině a selektivního výběru podle kritéria funkční či nefunkční rodiny, bez jakékoliv další vazby na delikt, který dítě spáchalo.

K tomuto můžeme zařadit i princip diagnostiky v diagnostických ústavech (dle jen DÚ), které také v mnohém nesouvisí s tím, co dítě provedlo, ale spíše s tím, jak se dítě projevovalo během svého pobytu v DÚ a ve kterém zařízení v rámci působnosti je volná kapacita.

⁴ Zjištěno dotazem na Okresním soudu v České Lípě, oddělení občanskoprávních věcí ze dne 15. 2. 2008.

⁵ Tamtéž

Přestože pro **nařízení ÚV** není rozhodující to, co dítě spáchalo a s tím spojené jeho potrestání, **je samotný akt jeho zařazení do některé z institucí pro výkon ÚV pokládáno za trest** a to jak:⁶

a) Komunitou – „*podívejte se na ně, to jsou ti kriminálníci z pasťáku. Divím se, že je vůbec pouštěj ven. Já bych je nepustila ani na krok. Žijou si jak v bavlnce a my abychom na ně makali*“ říká jedna z místních žen stojící na autobusové zastávce směrem ke mně při zahlédnutí skupinky dětí z DDS jdoucích na vycházku. Po mé odpovědi, že to nejsou kriminálníci, ale děti, které by spíše zasloužily naši pozornost a pomoc z důvodu toho, čím mnohé z nich musely v životě projít, se mi dostalo téměř inzultace a další odpovědi ve smyslu „*oni tu milá zlatá nejsou pro nic za nic, ty za to bereš jenom peníze, ty tu s nimi nemusíš bydlet a strachovat se o to, co provedou když je pustíte ven. To se ti to potom kecá když tu nebydlíš*“...Další dotaz ohledně toho, co jim děti konkrétně provedly, zůstal bez odpovědi.

b) Personálem vlastního zařízení – „*uvědom si, proč jsi tady. Tady nejsi za odměnu, ale za trest*“. To jsou slova, která jsou používána při uklidňování některých tzv. neposedných jedinců.

c) Děti – „*začalo to úplnou kravinou...chodil jsem pozdě domů, tak mi táta s mámou řekli, že budu mít zákaz chodit ven a mě to moc štvalo, že nemůžu bejt s kamarádama ... tak jsem občas utek a bál se potom přijít domů...seznámil jsem se s jedním klukem...začal krást ... máma mi řekla že půjdu do diagnostáku ... z toho jsem měl srandu, kámoš říkal, že nemaj nárok...po třech měsících v diagnostáku jsem sekal dobrotu, protože to tam bylo hrozný ...pak, asi po půl roce jsem zase začal chodit za školu a naši vo tom neměli tucha...policajti se sociálkou mě odvezli do diagnostáku a po dvou dnech sem ... teď toho lituju, toho co sem prováděl...sem tady děsně vomezovanej...šíleně...je to pro mě strašný ponižení ... tady nic nemůžeme jako venku*“(Petr). Toto je úryvek rozhovoru s jedním z dětí, ze kterého je patrné, jak vnímá

⁶ MOTEJL, O. Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova. [online]. Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=599>>. [cit.2007-10-15].

nařízení ÚV a s ním spojené umístění do zařízení pro jeho výkon. Podobným způsobem ho vnímají i ostatní děti – tedy jako trest.

2.2.1 Institucionální výchova jako trest

Pokud se budeme zabývat vymezením problému cílů výchovy, souvisejícím s výkonem ÚV, bylo řečeno, že ve společnosti existují různá očekávání a představy o tom, k čemu mají zařízení pro výkon ÚV sloužit a jak mají fungovat. Tyto funkce jsou především spojeny s funkcí trestu a také funkci trestu naplňují. Projevy je možno zjednodušeně shrnout do následujících výchovných cílů:⁷

a) Resocializace problémového jedince, která má zákonnou oporu (jde tedy o to jedince převychovat). Výchovná funkce je pak nejčastěji zdůrazňovanou funkcí zařízení ústavní výchovy a resocializace je jejím základním cílem. I přes chybějící statistické údaje se odborná veřejnost shoduje v tom, že naplňování této funkce se nedaří o nic lépe, než v zařízení pro výkon trestu odnětí svobody. Důvodem je systém, Goffmanem nazývaný „totální instituce“⁸, jehož působnost je posílena soužitím dětí, které prošly rozdílnou delikventní kariérou, s rozhodujícím vlivem problémovějších dětí, často udržujících kontakty s delikventním prostředím. V mnoha případech se stává, že uložením ÚV je potrestán nejmladší člen gangu, party, protože je trestně neodpovědný. Využívají toho i rodiny dětí.

b) Potrestání, které souvisí s představami veřejnosti (určitá odplata za spáchaný skutek, která má mít podobu trestu). V souvislosti s problematikou trestání dětí nenajdeme v zákonech ani oficiálních dokumentech slovo trest, a těžko jej tam budeme hledat, neboť je používáno sousloví **opatření ve výchově**. Přesto je zařazení dítěte do výchovného zařízení veřejností, rodinou, dítětem a dokonce i personálem za trest považováno. A tak veřejností používané označení „pasták“ či „polepšovna“ ukazuje na fakt, že jde o reakci na nějaké provinění.

Už při nástupu do zařízení je dítě upozorňováno, že umístění sem není náhodné a způsobilo si to samo. Každý, kdo se dostal do světa těchto zařízení potvrdí často

⁷ PILAŘ, J. *Problematika ústavní péče o delikventní děti a mladistvé v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Příloha časopisu *Policista* č. 4, 1999. [online]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/prilohy/pilar.html>. [cit.2007-08-10].

⁸ GOFFMAN, E. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Penguin Books, 1991, s. 15

opakovanou větu „tady jsi za trest tak se nediv“. Věc, které se dítě nemá divit, je systém omezení příkazů, zákazů.

c) Ochrana společnosti před delikventními jedinci prostřednictvím jejich **izolace od ostatních**. Přes relativně snadnou možnost útěku, možnosti návštěv rodiny i volných vycházek, je výchovné zařízení systémem oddělujícím svět dětí od vnějšího světa.

Každý kontakt s vnějším světem musí být zasloužen a pro personál je možnost ovlivňování těchto kontaktů významným prostředkem pro udržování disciplíny. Systém izolace je prakticky shodný s výkonem trestu společensky méně závažné trestné činnosti. Na samotný fakt, že společnost vnímá výchovná zařízení jako prostředek izolace delikventních jedinců, ukazuje její tlak na zavedení opatření, která by omezila možnost útěků dětí, zvýšila možnosti sledování chování a ochránila tak veřejnost před jejich delikventní činností.

d) Odrazení potencionálních delikventů **od nežádoucího jednání**. Vzhledem k sociální diferenciaci v nařizování ústavní výchovy se i tato funkce uplatňuje především v prostředí sociálně slabých či problémových rodin. Konec konců věta „dám tě do polepšovny“, nebo „takhle skončíš brzo v pašáku“ je působivou vyhrůžkou a to nejen v sociálně slabých rodinách.

Odrážejícím způsobem má působit nejen možnost odloučení od rodiny, ostatních blízkých a běžného života, ale i představy, často zkreslené, o podmínkách života ve výchovných zařízeních. Odrážející efekt funguje v zásadě podobně jako existence trestu vězení.⁹

Věznice nebo také vězení je zařízení, ve kterém se vykonává trest odnětí svobody. Vězení se dělí do skupin podle míry vnější ostrahy, zajištění bezpečnosti a uplatňování bezpečnostního programu do čtyř základních skupin:

- a) vězení s dohledem
- b) vězení s dozorem
- c) vězení s ostrahou
- d) vězení se zvýšenou ostrahou

⁹ GOFFMAN, E.: *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. London Penguin Books 1991, s. 15.

Pro mladistvé se zřizuje zvláštní typ vězení, které se také rozděluje výše zmíněným způsobem. Do vězení pro mladistvé se umísťují odsouzení, kterým ještě není osmnáct let, nebo u kterých tak rozhodl soud. O tom, do kterého typu vězení je odsouzený zařazen rozhoduje soud podle závažnosti spáchaného trestného činu a podle osoby pachatele¹⁰.

V oficiálním pojetí není sice ÚV brána jako trest, ovšem zařízení, ve kterých je uskutečňována, fungují ve své podstatě jako trestající instituce, a to i přesto, že to není jejich deklarovanou oficiální náplní (jedním z důvodů je fakt, že dítě nelze takto trestat a druhým je neexistence vazby mezi tím, co spáchalo, a tím za co mu byla nařízena ÚV). Nařízení ÚV se tak stává pro velkou část dětí mnohaletým trestem, bez určení jeho délky, pro srovnání (při odsouzení dospělého je vždy známa délka jeho trestu). Samotný fakt, že je ÚV vnímána jako trest širokou veřejností, personálem zařízení i samotnými dětmi se zdá být prvkem, který personálu umožňuje přistupovat k dětem určitými způsoby. „Přístupují k nim jako ke „špatně fungujícímu objektu“ a i tehdy, když se chovají podle „vhodného rituálu“, má jejich jednání významné technické a manipulativní funkce“¹¹. Manipulace je umožněna samotným fungováním zařízení jako totální instituce. V praxi se tento přístup projevuje naprostou nadvládou personálu nad jeho klienty, která je navíc umocňována a podporována vytvořeným systémem odměn, trestů a zákazů. Ohodnocení klienta je plně v rukou personálu, což je prvkem, který si obě strany velmi dobře uvědomují a také se podle toho ve většině případů chovají.

To jsou zjednodušeně naznačené představy o cílech výchovy, ale ve skutečnosti existuje pouze jeden oficiálně zákonem podpořený cíl, a tím je resocializace. Z cílů jsou poté vytvářeny tlaky na instituce uskutečňující ÚV, které s vědomím jejich existence a snahou o jejich naplnění pracují. Z tohoto pohledu vznikají určité konflikty požadavků, které se projevují následujícími způsoby.¹²

- **„Na jedné straně** existuje oficiální cíl ÚV, kterým je požadavek na resocializaci dítěte a jenž s sebou přináší nutnost co možná největšího přizpůsobení podmínek

¹⁰ *Věznice*. [online]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%Bznice>>. [cit. 2007-09-10].

¹¹ MUSIL, L. *Dilemata sociální práce s klienty v organizacích („ráda bych Vám pomohla, ale“)*. Brno: Marek Zeman, 2004, s. 67.

¹² MUSIL, L. *Dilemata sociální práce s klienty v organizacích („ráda bych Vám pomohla, ale“)*. Brno: Marek Zeman, 2004, s. 81.

života dětí v zařízení podmínkám ve vnějším světě, což by ve skutečnosti mělo být naplňováno častými kontakty s ním. Dalším požadavkem je podobný denní režim, vyznávání stejných hodnot, nižší úroveň disciplíny či rodičovský přístup personálu.

- **Na straně druhé** stojí neoficiální cíle prezentované požadovanou ochranou společnosti před delikventními jedinci, která je spojena s nutností jejich izolace od vnějšího světa a s tím související vyšší mírou dohledu. Odplata a odrazující účinek jsou zajišťovány pomocí určité míry dohledu a disciplíny, přičemž je nezbytně vnější svět oddělen od vnitřního, pomocí využití použití výrazně jiných disciplinárních technik“.

Goffman ve své knize uvádí, že „často zjistíme, pokud má organizace splnit své základní ideální cíle, bude někdy nutné na čas obejít jiné ideály této organizace, a přitom udržovat dojem, že tyto ideály nadále platí. V takových případech je oběť činěna nikoli ve prospěch toho nejviditelnějšího ideálu, ale spíše ve prospěch toho logicky nejdůležitějšího“.¹³

Důsledkem výše zmiňovaných konfliktů je určitý přístup personálu podpořený požadavky společnosti na izolaci a potrestání delikventních dětí, který vede k záměně cílů výchovy o němž píše Musil – „zajistit takto chápanou institucionální účinnost by nebylo možné, pokud by práce s chovanci byla založena na snaze respektovat je jako „sebeurčující se bytosti“. Naopak, s chovanci se podle Goffmana zachází jako se „špatně fungujícími a nesvéprávnými objekty, jejichž chování je technicky kontrolovatelné. V souladu s tím je život chovanců regulován a uspořádáván kázeňským systémem, který vznikl za účelem zvládnutí velkého počtu nedobrovolných chovanců nepočetným personálem“.¹⁴

Aby bylo dosaženo takového stavu, je nutné nastolení a udržování pevného režimu pomocí disciplíny, která v rámci výchovného procesu hraje velký význam. Uplatňované disciplinární techniky pak Foucault rozděluje do tří skupin:¹⁵

- 1) Praktiky, jejichž cílem je racionalizovat motorické pohyby lidí (tedy jistá tělesná, ale i duševní drezúra).
- 2) Techniky sloužící průběžné, hierarchické kontrole a sankcionování.

¹³ GOFFMAN, E. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999, s. 48.

¹⁴ MUSIL, L. *Dilemata sociální práce s klienty v organizacích („ráda bych Vám pomohla, ale“)*. Brno: Marek Zeman, 2004, s.67.

¹⁵ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, s. 315.

3) Určité architektonické uspořádání prostoru, které umožňuje neustálou vizuální kontrolu.

2.3 Zařízení pro výkon institucionální výchovy a péče v České republice

Novelou zákona č. 383/2005 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních je vymezen základ legislativního rámce pro celý systém ústavní výchovy a péče pro děti a mládež v ČR. K samotnému zákonu je nutno podotknout, že ve své podobě zachovává systém ústavních zařízení založený před třiceti lety. Na systému institucionální výchovny péče se v České republice podílejí následující subjekty, které jsou zároveň jejich zřizovateli:

- a) Ministerstvo zdravotnictví (dále jen MZ), které má ve své působnosti kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let, dětské psychiatrické léčebny
- b) Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), které řídí diagnostické ústavy a jejich prostřednictvím dětské domovy se školou (dále DDŠ) a výchovné ústavy (dále VÚ) pro děti od tří do osmnácti let, a také některé dětské domovy (dále DD)
- c) Kraje (jsou zřizovateli většiny DD)
- d) Soukromé subjekty
- e) Církevní subjekty,

Tyto subjekty se různými způsoby podílejí na realizaci celého systému ústavní výchovy a péče v ČR. Z dikce novely zákona č. 383/2005 Sb. vyplývá, že zařízeními pro jeho naplňování jsou:

- a) Diagnostický ústav pro děti a mládež (dále jen DÚ)
- b) Dětský domov
- c) Dětský domov se školou
- d) Výchovný ústav.

2.3.1 Diagnostický ústav pro děti a mládež

Diagnostický ústav je rezidenční zařízení, které přijímá děti, o které by se za jiných okolností měli starat rodiče nebo jiné osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu. Jedná se o děti umístěné na základě žádosti osob odpovědných za výchovu (popř. OSPOD), na základě předběžného soudního opatření nebo o děti s nařízenou ústavní výchovou či uloženou ochrannou výchovou, zpravidla ve věku od 3 do 18 let, popřípadě 19 let. Úkolem diagnostického ústavu je, na základě výsledků komplexního vyšetření zdravotního psychického stavu dětí a volné kapacity jednotlivých spádových zařízení, umísťovat děti do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů¹⁶. Pobyť dítěte v diagnostickém ústavu může trvat 8 týdnů.

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v těchto zařízeních je výchovná skupina, kterou tvoří nejméně 4, nejvíce však 6 dětí. Pro účely komplexního vyšetření dětí musí být zřízeny nejméně 3 výchovné skupiny. Při své činnosti plní následující **úkoly**¹⁷:

- a) **diagnostické**, spočívající v šetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností;
- b) **vzdělávací**, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem;
- c) **terapeutické**, které prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte;
- d) **výchovné a sociální**, vztahující se k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně právní ochraně; podle potřeby zprostředkovává zdravotní vyšetření dítěte;
- e) **organizační**, související s umísťováním dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu vymezeném ministerstvem, popřípadě i mimo územní obvod; spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany při přípravě jeho návrhu na nařízení předběžného opatření, které bude vykonáváno v diagnostickém ústavu nebo na návrh diagnostického ústavu v jiném zařízení;

¹⁶ § 5 zákona č.561/2004 Sb., o předškolních, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“), ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků.

¹⁷ Tamtéž, § 5

f) koordinační, směřující k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu diagnostického ústavu, k ověřování jejich účelnosti a ke sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti.

Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb a postupů stanovených v zájmu rozvoje osobnosti (tzv. „program rozvoje osobnosti“), a zároveň určuje typ zařízení, do kterého bude dítě umístěno.

2.3.2 Dětský domov

Dětské domovy jsou školská zařízení, zpravidla koedukovaná a internátní, která jsou **určena pro výkon ústavní výchovy dětí a mládeže** od 3 do 18 let, případně do doby ukončení přípravy na budoucí povolání, **kteří nemají závažné poruchy chování**.¹⁸

Jedná se tedy o instituci, do které jsou z DÚ umístěovány tzv. „bezproblémové děti“. Do dětského domova mohou být děti umístěny pouze diagnostickým ústavem, v jehož územním obvodu se nacházejí.¹⁹

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v tomto zařízení je rodinná skupina, která je tvořena 6 až 8 dětmi.²⁰ Do těchto domovů přicházejí děti, které ze závažných důvodů nemohou být vychovávány ve vlastní rodině.

DD jsou koncipovány jako relativně volná zařízení se snahou vytvořit **prostředí, které se do určité míry přibližuje prostředí rodinnému např. oslovením teta, strejda**. Jedná se tedy o zařízení s relativně volnějším pohybem dětí a širší nabídkou rozmanitých činností. Na rozdíl od jiných typů výchovných zařízení (DDŠ, VÚ), které lze označit spíše za represivní. Tyto mají kolektivně organizovanou náplň dne v nepřirozeném prostředí, s většinou direktivním přístupem k dětem.

¹⁸ Tamtéž, § 12, příloha č.3

¹⁹ Tamtéž, § 12

²⁰ Tamtéž, § 12

2.3.3 Dětský domov se školou

Na rozdíl od DD je DDS institucí do které jsou umíst'ovány tzv. „problémové děti“ tj. děti s poruchami chování.

Jeho prostřednictvím je zajišť'ována péče o děti:²¹

- a) s nařízenou ústavní výchovou v případě, že mají závažné poruchy chování, nebo o děti, které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči°;
- b) s uloženou ochrannou výchovou;
- c) v případě, že jsou nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v odstavci a) nebo b), a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.

„Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v tomto zařízení je rodinná skupina (nejméně 2, nejvíce 6 skupin), která je tvořena 5 až 8 dětmi.“²²

Do dětského domova se školou mohou být umíst'ovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Do dětského domova se školou mohou být děti umístěny pouze diagnostickým ústavem, v jehož územním obvodu se domov nachází.

Pokud v průběhu povinné školní docházky pominou důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele DDS zařazeno do školy, která není součástí DDS.

„Pokud se dítě po ukončení povinné školní docházky nemůže pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu“.²³

Podrobnějším popisem života dětí v DDS a činnostmi tohoto zařízení se budu intenzivněji zabývat v jiných kapitolách této práce, zejména pak v průzkumné části.

²¹ Tamtéž, § 20

²² Tamtéž, § 20

²³ Tamtéž, § 20

2.3.4 Výchovný ústav

Posledním typem zařízení ústavní výchovy a péče pro děti a mládež, o kterém se zmíním, je výchovný ústav. Do těchto zařízení jsou zpravidla umístovány děti po dokončení povinné školní docházky se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.²⁴ „Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, pokud má uloženu ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Ve výjimečných případech obzvláště závažných poruch chování je možno umístit do výchovného ústavu i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let. Do výchovného ústavu mohou být děti umístěny pouze rozhodnutím diagnostického ústavu, v jehož územním obvodu se VÚ nachází.

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi je výchovná skupina, kterou tvoří nejméně 5 nejvíce však 8 dětí. VÚ ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Při výchovném ústavu se jako jeho součást zřizuje základní škola a zároveň může být jako jeho součást zřízena střední škola“.²⁵

2.3.5 Nevládní neziskové organizace

V našem případě se jedná o nevládní neziskové organizace působící v oblasti péče o děti bez rodinného zázemí. Nejčastěji se hovoří v následujících:²⁶

- **Nadace** - Cíleně se zabývají spíše finanční podporou progresivních typů sociálních služeb pro děti, podporou pěstounské péče a podporou rozvojových programů. Nadace Terezy Maxové, Nadace Livie a Václava Klausových, Nadace Naše dítě atd.
- **Občanská sdružení**, obecně prospěšné společnosti, účelová zařízení církví a dalších právnických a fyzických osob. Organizace zaměřené na péči o děti se zabývají podporou a zaváděním progresivních metod v oblasti, šířením know-how apod. Občanské sdružení Junák, Občanské sdružení Rodinka

²⁴ Tamtéž, § 14

²⁵ Tamtéž, § 14

²⁶ *Adresář vybraných nestátních neziskových organizací dětí a mládeže a dalších organizací pracujících s dětmi a mládeží z roku 2006*. Dostupné z: <http://www.nidm.cz/prilohy/vol_cas/vc_anno.pdf>. [cit.2007-09-05].

- **Nestátní neziskové organizace - poskytovatelé služeb v oblasti péče o děti a mládež.** Dětské centrum Arpida, Dětské centrum Filadelfie, Dětské centrum Klubko
- **Církevní subjekty** Diakonie Českobratrské církve, Asociace křesťanské mládeže Matěj.

2.4 Úřední státní správa v institucionální výchově a péči o dítě

Úřední státní správu lze charakterizovat níže uvedenými institucemi.²⁷

a) Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy

Řídí diagnostické ústavy, které metodicky vedou ostatní zařízení pro výkon ústavní výchovy (podrobnější členění dále v textu).

Zřizuje diagnostické ústavy a výchovné ústavy.

b) Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“)

Odbor sociální politiky,

Oddělení pro rodinu a děti

Řídí oddělení sociálně-právní ochrany dětí na úřadech obcí s rozšířenou působností. Vede evidenci pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče a zprostředkovává náhradní rodinnou péči. Zřizuje Odbor sociálních služeb a Oddělení služeb sociální intervence. Řídí pracovníky oddělení sociální prevence na městských úřadech (kurátory pro mládež).

Ministerstvo práce a sociálních věcí metodicky řídí oddělení sociálně-právní ochrany dětí s cílem implementovat zákon o sociálně-právní ochraně (tedy spolupracovat s rodinou, vyhledávat ohrožené děti, podávat návrhy soudu, evidovat žadatele o náhradní rodinnou péči a vyhledávat děti vhodné k náhradní rodinné péči).

²⁷ MOTEJL, O. *Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova.* [online]. Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=599>>. [cit.2007-10-15].

MPSV vydává pověření k výkonu sociálně-právní ochrany nestátním subjektům a zřizuje regionální pracoviště, která vedou evidenci žadatelů o náhradní rodinnou péči a evidenci právně volných dětí.

c) Ministerstvo zdravotnictví

Odbor zdravotní péče

Oddělení péče o matku a dítě

Metodicky vede zařízení pro děti do tří let.

Zřizuje dětské psychiatrické léčebny a kojenecké ústavy.

Mezi klíčové záležitosti ve funkční provázanosti zmíněných institucí patří vzájemná harmonizace a spolupráce v každodenním styku, či v koncepčním rozvoji náhradní rodinné péče.

2.5 Aktivity před nařízením institucionální výchovy a péče

Před samotným aktem nařízení ústavní nebo ochranné výchovy, a následným umístěním dítěte do některého ze zařízení pro výkon ústavní výchovy a péče, je možné využít celou řadu jiných zákonných opatření.

Na počátku tohoto procesu stojí problémové dítě a v okamžiku, kdy jeho problémy přesáhnou určitou úroveň, dostává se do péče některé z institucí zabývajících se péčí o rizikovou mládež, kdy jde o předejití ohrožení výchovy, nebo již ohrožené dítě.

a) Předběžné opatření je opatření soudu, ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí. Předběžné opatření podle zák. č. 376/2006 Sb., ve znění pozdějších úprav může soud nařídít na návrh příslušného úřadu a ostatních kompetentních

institucí. O návrhu musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl návrh podán.²⁸

Důvody pro zásah ze strany těchto institucí nastávají například v případech kdy:

- selhávání rodiny, zanedbávání péče o dítě, mravnostní problémy, týrání či zneužívání dítěte,
- se objevují známky sociálního selhávání dítěte - záškoláctví, kouření, nezájem o výuku, neúcta k autoritám, výchovná nezvladatelnost, fyzickou či verbální agrese, šikana, krádeže, problémy s alkoholem či drogami, sklon k hazardu.

b) Oddělení sociální péče o dítě (dále OSPOD)

OSPOD fungující v pověřených obcích mají vyhledávat děti, jejichž rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za jejich výchovu neplní své povinnosti uložené zákonem, případně výchovu dětí ohrožují nebo narušují.²⁹

Pracovník OSPOD má s těmito osobami pracovat a působit na ně tak, aby docházelo k odstranění příčin a důsledků výše zmiňovaných nedostatků. K tomu by měl aktivně využívat prostředků daných mu zákonem tzv. výchovných opatření, kterými jsou:

- napomenutí;
- dohled nad nezletilým;
- uložení omezení ve smyslu platných zákonů.

2.5.1 Středisko výchovné péče

Středisko výchovné péče (dále „SVP“) je oficiálním označením preventivně výchovného zařízení, které je v zákoně vymezeno jako školské zařízení pro preventivně výchovnou péči. Tato péče může být poskytována ve formě tzv. ambulantních, celodenních nebo internátních služeb, které jsou zpravidla dětem poskytovány na základě žádosti osob odpovědných

²⁸ PILAŘ, J. *Problematika ústavní péče o delikventní děti a mladistvé v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Příloha časopisu *Policista* č. 4, 1999. [online]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/prilohy/pilar.html>. [cit.2007-08-10].

²⁹ zákona č. 561/2004 Sb., o předškolních, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“), ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků.

za jejich výchovu. To ve skutečnosti znamená, že přijetí je závislé na žádosti a dobrovolném rozhodnutí a nemůže být formálně nařízeno.

SVP je koedukovaným zařízením (pro dívky i chlapce), ve kterém je v rámci pobytu jejím klientům speciálními pedagogy (vychovatelé, učitelé, etoped) a psychologem poskytována preventivně výchovná péče. Pomocí této péče se má u klientů předejít (či řešit) například tzv. negativním projevům chování, narušení zdravého vývoje, poruchám chování, rizikům či projevům poruch chování nebo negativním jevům v sociálním vývoji.

V anamnézách klientů bývají tyto pojmy nejčastěji charakterizovány jako záškoláctví, nerespektování autorit (v rodině i ve škole), krádeže, kouření, útky, šikana (na obou stranách), vliv závadové party, lhaní, agresivní projevy chování atd., které bývají příčinami exkluze dětí z tzv. „většinové společnosti“.

Pobyt klienta ve středisku bývá zpravidla osm týdnů³⁰ (někdy je i kratší např. z důvodu vyloučení klienta pro porušení vnitřního řádu zařízení). Na oknech a dveřích zpravidla nebývají mříže, na rozdíl od diagnostických a výchovných ústavů (dále jen DÚ a VÚ). Střediska jsou v některých případech součástí DÚ, ale základní rozdíl mezi nimi a ostatními v zákoně vyjmenovanými školskými zařízeními je v tom, že ve střediscích jsou klienti dobrovolně a na základě žádosti, zatímco v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou klienti umístováni na základě soudem vydaných nařízení. Zřizovatelem většiny ze středisek je MŠMT.

2.6 Důvody nařízení ústavní výchovy a ochranné výchovy

Jak bylo uvedeno výše, podle stávající platné legislativní úpravy, by ústavní výchově měla předcházet některá výchovná opatření³¹, která jsou však ve skutečnosti z různých důvodů využívána v míře podstatně menší než by si zasluhovala. Většina „komplikovanějších“ případů tak končí návrhem na uložení ústavní výchovy.

Na počátku tohoto procesu lze identifikovat několik prvků, které ne vždy kladně ovlivňují jeho další průběh směrem k odpovídajícímu zásahu ve prospěch dítěte. I když rozhodnutí o ústavní výchově přísluší soudu, významnou roli v procesu rozhodování o jejím uložení hraje samotný návrhovač.

³⁰ Tamtéž

³¹ další možnosti, jako je náhradní rodinná péče, nejsou předmětem této práce

Kritéria, podle nichž kurátoři navrhuji ústavní výchovu, jsou mnohdy nejednotná. V rozhodování o jejím návrhu existuje velká variabilita mezi kurátory z jednotlivých oblastí. Při rozhodování o ústavní výchově často nehraje hlavní roli provinění dítěte, ale jeho rodinné podmínky. Stát nezajišťuje dostatečně sanaci rodin, a to ani ve smyslu hmotné pomoci sociálně slabým rodinám, které pak často přicházejí o byt z důvodu neschopnosti platit nájem, přičemž není dostatek sociálních bytů ani vhodného azylového bydlení pro rodiny s dětmi. Namísto toho je dítě umístováno do ústavní výchovy i z důvodu sociální a bytové nouze, a to i tehdy, když je mezi dítětem a rodiči dobrý vztah. Tato situace je nejen v rozporu s Úmluvou o právech dítěte, ale je pro stát i mnohonásobně dražší (např. umístění čtyř sourozenců do ústavní výchovy stojí státní rozpočet ročně milion korun).³²

Do rozhodování o ústavní výchově se tak významně promítá i materiální situace rodiny dítěte, obzvláště pak její sociální postavení. V případech, kdy je rodina kvalitní a vyjadřuje o tzv. problémové dítě zájem, je uložení ústavní výchovy mnohem méně potřebné než u rodin nefunkčních, které jsou bez zájmu o dítě, a to bez ohledu na to, jaké jednání dítěte bylo důvodem rozhodnutí o ÚV, která je navrhována také v případech, kdy nejde o delikventní děti a důvodem je pouze to, že není zajištěna dostatečná úroveň výchovy.

Jinak řečeno, v podstatě nejde vůbec o to, jakého se dítě dopustilo provinění, ale o to, v jakém prostředí žije, a jak toto prostředí ohodnotí soud, kurátor a bezprostřední okolí rodiny.

Ústavní výchova se pak z tohoto pohledu stává sociálně selektivním systémem trestu mladých delikventů, především dětí. Přestože se o trestu nikde nehovoří, je akt nařízení ÚV všemi účastníky vnímán převážně jako trest, a to jak ze strany rodiny dítěte, tak ze strany dítěte samotného či široké veřejnosti. Přitom v řadě doložitelných případů je toto rozhodnutí vázáno pouze na životní a výchovné podmínky v rodině.

V této souvislosti je také nutno zmínit skutečnost, že označení dítěte za problémové či bezproblémové rozhoduje o jeho dalším umístění do některého z výchovných zařízení a toto rozhodnutí je plně v kompetenci příslušného diagnostického ústavu. Proti tomuto stojí v zákoně popsáný akt, že instituce zajišťující ÚV by měly reagovat na zlepšení chování

³² MOTEJL, O. Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova. [online]. Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=599>>. [cit.2007-10-15].

u dítěte návrhem na přeřazení do jiného zařízení, či nejlépe návrhem na zrušení ÚV, což je v praxi jev menšinově využívaný.

V právním systému ČR, je ústavní péče nařizována ve dvou výrazně odlišných případech, jejichž formou je ústavní výchova a ochranná výchova.³³

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno;
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána;
- c) nebo to vyžaduje prostředí, v němž mladistvý žije.

Následující tabulka ukazuje na umístění dětí do zařízení podle jednotlivých typů rozhodnutí.

Tabulka č. 1: *Děti umístěné v zařízeních podle typů rozhodnutí, na základě kterých dojde k umístění:*³⁴

Předběžné opatření	19,5%
Nařízení ústavní výchovy	70,4%
Prodloužená ústavní výchova	1,6%
Uložená ochranná výchova	0,80%
Žádost rodičů	5,5%
Žádost dítěte	2,2%“

Z tabulky č. 1 je patrné, že pětina z celkového počtu dětí umístěných v některém ze zařízení pro výkon ÚV a OV a péče je tvořena dětmi, které jsou zde umístěny na základě předběžného opatření.

Na základě teoretického zpracování problému a vlastních sociálních zkušeností, přecházíme k průzkumné části, která nám osvětlí samotnou problematiku ústavní výchovy a péče z praktického hlediska.

³³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“), ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků.

³⁴ *Liga lidských práv.*

Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>.
[cit. 2006-05-03].

3 PRŮZKUMNÁ ČÁST

3.1 Cíl průzkumné části a účel průzkumu

Cílem průzkumné části bakalářské práce je identifikace prvků negativně působících na osobnost jedince na základě analýzy prostředí v konkrétním výchovném zařízení. Analýza je zaměřena na zjištění problematických aspektů, které souvisí s životem dětí v Dětském domově se školou v Hamru na Jezeře. Dále je cílem zjistit, zda lze předpokládat, že jsou děti pobytem v ústavním zařízení sociálně stigmatizovány do budoucna.

3.2 Dílčí předpoklady a otázky průzkumu

Na základě teoretického zpracování problematiky a vlastních sociálních zkušeností byly stanoveny dva dílčí předpoklady nutné k analýze průzkumu. V našem případě se dále jedná o otázky průzkumu, které se přímo váží ke sledovanému problému, problematickým aspektům.

➤ První předpoklad

Předpokládáme, že problematické aspekty související s životem dětí v Dětském domově se školou se především váží k tzv. „uzavřenému světu“ dětí.³⁵

• Otázky průzkumu k prvnímu předpokladu

- ✓ č. 1 Chápe většina dětí pojem volný čas jako odpočívání – nic nedělání?
- ✓ č. 2 Chápu děti pojem volná vycházka jako honičku za kuřivem?
- ✓ č. 3 Chápu děti útěky jako honbu za dobrodružstvím?
- ✓ č. 4 Řeší pedagogové složitost vztahů v sociální skupině – na rodinné skupině?
- ✓ č. 5 Jaký je vztah dětí k rodině, jak to cítí děti a jaké jsou možnosti DDŠ?
- ✓ č. 6 Je vztah odměn a trestů, rovnoměrný, jak to cítí děti i dospělí?
- ✓ č. 7 Srazí nebo povzbudí vstupní rituály osobnost dítěte?
- ✓ č. 8 Podřizují děti ústavnímu řádu, nehledají v něm pouze výhody?

³⁵Uzavřený svět dětí v ÚV -Liga lidských práv. uzavřeným světem je zde myšleno nitro dítěte, do kterého si děti nenechají vstoupit a ani ho narušit. Je poznamenáno předchozím životem v rodině, na ulici, v partě apod.

Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>.

[cit. 2006-05-03].

✓ č. 9 Učíme děti, že pojem svoboda souvisí se zodpovědností?

➤ Druhý předpoklad

Předpokládáme, že ústavní výchova dětí především sociálně stigmatizuje do budoucna.

• Otázky průzkumu k druhému předpokladu

✓ č.10 Připravujeme děti na civilní život, nezvykáme je pouze na standart, kterého nemohou po zrušení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy dosáhnout?

3.3 Popis zkoumaného vzorku

Průzkum byl proveden mezi klienty Dětského domova se školou (dále jen „DDŠ“).

Tabulka č. 2: *Popis výběrového vzorku*

Vzorek k dlouhodobému projektu ve vztahu k DDŠ		
	Počet	%
Chlapců	61	72 %
Dívek	24	28 %
Celkem	85	100 %
Z toho přítomno v zařízení DDŠ		
Chlapců	35	83 %
Dívek	7	17 %
Celkem	42	100 %

Vzhledem k tomu, že se jedná o projekt, probíhající 28 měsíců, průzkumný vzorek tvoří celkem 85 klientů (61 chlapců a 24 dívek). Z toho je jich ještě 42 (35 chlapců a 7 dívek) v současné době přítomno v zařízení a ostatní odešli ve většině případů do výchovných ústavů pro mládež, nebo byli podmíněčně propuštěni po ukončení povinné školní docházky. Jedná se o klienty, jejichž věkové rozpětí v době průzkumu bylo 10 -16 let.

3.4 Popis výběrového místa a oblasti

Popis výběrového místa:

DDŠ je státní, koedukované, etopedické školské zařízení pro realizaci ústavní a ochranné výchovy. Jeho zřizovatelem je MŠMT ČR. Zařízení vzniklo dne 1.9.1967. Je příspěvkovou organizací s právní subjektivitou. Dnem 1. 7. 2003 se zařízení podle zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy³⁶ z rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, změnilo z Dětského výchovného ústavu na Dětský domov se školou (dále jen „DDŠ“) s kapacitou 64 dětí. Od 1. 9.2006 je kapacita snížena na 48 dětí. Do zařízení děti přicházejí na základě soudního rozhodnutí , buď předběžného opatření, nařízené ústavní nebo ochranné výchova. Umístění klientů předchází pobyt v Dětském diagnostickém ústavu v Liberci. Jsou to děti ve věku cca od 10 let do dokončení povinné školní docházky, která probíhá v Základní škole nebo v Základní škole praktické, kde v současné době pracují. U všech dětí byly diagnostikovány poruchy chování.³⁷

Obrázek č. 1, 2, 3: *Dětský domov se školou Hamr na Jezeře*

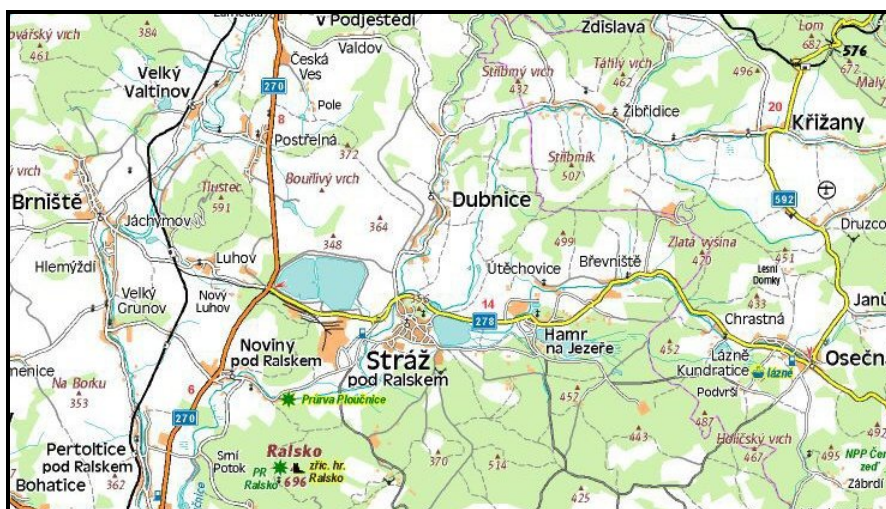
³⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění novely zákona č. 383/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků (dále je „zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy“).

³⁷ Viz příloha č. 3.

Popis výběrové oblasti:

Hamr na Jezeře leží v mírně zvlněné krajině borových lesů při Hamerském potoce, který napájí velké rybníky, především Hamerský, ale i Horečky a Sedlštský. Tyto rybníky zajišťovaly provoz bývalých hamrů. Je obklopen Hamerským špičákem (452 m. n.m.) s hradem Děvínem, Mlýnským vrchem a Chrástenským vrchem. Nejvyšší vrch v okolí je Ralsko 696 m.n.m. se zříceninou hradu. Roku 1516 se při železných dolech připomíná městečko s hamrem. Nazývalo se Nový Hamr. Roku 1920 jen Hamr. Na konci 19. století se Hamr stal vyhledávaným letoviskem. Byla zde postavena řada penzionů a vilek, čímž městečko nabylo lázeňského charakteru. Další rozvoj městečka nastává až s příchodem roku 1989. Hamerský rybník byl postaven v 16.století, Má plochu 56 ha a uzavírá jej hráz osázená staletými košatými lipami. V současné době slouží rybník k rekreačním účelům a rybolovu.

Obrázek č. 4: *Hamr na Jezeře*³⁸

3.5 Průzkumné metody získávání faktů

Výzkumné pedagogické metody rozdělujeme na dvě základní skupiny, a sice na metody, jimiž jsou získávána pedagogická fakta, a na metody, jimiž jsou tato fakta zpracovávána.³⁹

Metody získávání faktů použité v této bakalářské práci:

- ❖ Přímé pozorování- dlouhodobé, krátkodobé

³⁸ Data z Obecního úřadu Hamr na Jezeře. Dostupné z: <http://hamrnajezere.webpark.cz/mapa/mapa.htm>

³⁹ HLADÍLEK, M. *K obecným základům pedagogiky*. 2. opravené vyd. Liberec: TUL, 1997, s.23.

- ❖ Nepřímé - dotazovací (metodika rozhovoru – interview)
 - dokumentové (dokumentační)
 - metodika rozboru žákovských prací
 - metodika rozboru školních dokumentů
 - metodika rozboru slohových prací.

- ❖ Metody zpracování faktů
 - Metoda srovnávací- analogická
 - Metoda statistická
 - Metoda analýzy a syntézy

3.6 Vyhodnocení problematických aspektů v podmínkách konkrétního zařízení

Z rozhovorů s personálem bylo patrné negativní vnímání některých klientů, ale současně by bylo nekorektní nekonstatovat, že mnohdy i oprávněné. V konkrétním zařízení, kde jsem realizovala svoji práci, se jedná především o děti s poruchami chování pocházející z asociálního prostředí. Kontakt s rodinnými příslušníky je částečně problematický, mnohdy neexistující. Děti mají z předchozího prostředí zafixovány návyky netolerance, agresivity, nedůsledného vnímání povinností. Často se u těchto dětí objevuje apatičnost, životní rezignace. Motivace k vykonávání smysluplné činnosti je malá. Je to v jistém ohledu zřejmě také důsledek porovnávání chování jedinců ve vnějším světě (kterého je personál pevnou a nedílnou součástí) s chováním dětí žijících v uzavřeném vnitřním světě instituce. Také děti vnímají v některých případech chování personálu jako autoritativní, povýšené či arogantní. Tomu může přispívat např. požadavek na pevné až striktní dodržování stanovených pravidel komunikace mezi dětmi a personálem.⁴⁰

⁴⁰ Ve vnějším světě se jedinci navzájem setkávají, pracují či si hrají s různými dalšími jedinci nebo skupinami. Jejich aktivity probíhají na různých místech, setkávají se s různými autoritami a jejich činnosti nejsou přesně vymezeny racionálním plánem. Ve světě instituce se objevují bariéry, které jsou popsány Goffmanem výčtem následujících znaků: a) „Všechny sféry života klientů jsou sjednoceny do jednoho prostoru a pod jednu ústřední autoritu, b) Každodenní aktivity probíhají společně ve skupině s ostatními jedinci. c) Všechny fáze každodenních aktivit a jejich sled je určen shora, v rámci formálních rolí a nařízení, d) Každodenní aktivity jsou zahrnuty do racionálního plánu vytvořenému k splnění oficiálních cílů instituce“. GOFFMAN, E. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Penguin Books, 1991, s. 17.

3.6.1 Interpretace a vyhodnocení prvního předpokladu

K vyhodnocení prvního předpokladu byly použity otázky průzkumu č. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, a 9. V této části se pokusím popsat některé problematické aspekty související s životem dětí v DDŠ. Své poznatky dokládám úryvky z rozhovorů vedených s některými pedagogickými pracovníky těchto zařízení, řekněme jim třeba (Jan, Jarda, Lída, Milan), dětmi (Jakub, Jirka, Petr, Věra) a ze studia dokumentace konkrétního zařízení. V zařízení jsou děti s tzv. výchovnými problémy, které jsou do zařízení umísťovány příslušným DÚ (na základě jejich diagnostického pobytu) a samozřejmě na základě předchozího soudního rozhodnutí. V okamžiku umístění nastávají v jejich životě změny, na které nejsou z předchozího života připraveny.

Jednou ze změn, se kterou se musí dítě vyrovnat, je **změna prostředí a jeho stávající role**, což s sebou přináší některé doposud nepoznané problémy. Pokud ve svém životě člověk není nucen udělat změnu, nedělá ji. Změna prostředí je nepředstavitelnou překážkou i pro mnoho dospělých jedinců a dítě jí musí vnímat daleko citlivěji, neboť s takovou změnou dosud nepřišlo do styku. Přichází do zařízení z prostředí, které po dlouhou dobu formovalo jeho vnímání světa, způsob jeho myšlení a cítění. To je spojeno především z prostředím domova, ve kterém si utvářelo jedinečný způsob života, mohlo se věnovat různým aktivitám, stýkat se s různými lidmi a dělat mnoho činností, které jím byly považovány za samozřejmé. Z tohoto, pro něj známého světa, přichází do světa s unifikovanou kulturou, tedy do světa, kde platí jiná pravidla než ve světě, ve kterém se doposud pohybovalo. Přivyknutí si na existenci systému odlišných pravidel a omezení je zásadní změnou v životě každého jedince, která s sebou přináší i nutnost změny dosavadního způsobu chování a jednání. Jedna z vychovatelek k tomu říká - „*Některé děti se nám z pobytu doma vracejí, jako by tu předtím vůbec nebyly. Změna chování je u nich naprosto zřetelná a trvá dlouhou dobu, než se nám podaří je vrátit do stavu, který u nich byl než odjely. Je s podivem, jak krátký pobyt jim pro návrat k původnímu chování postačuje*“ (Lída). V těchto případech zřejmě dítě nemá internalizované normy zařízení a převládá u něho vliv předchozího prostředí, přičemž přizpůsobení se normám instituce je u něho pouze „hrané“. Otázkou je, zda to vůbec může být jinak – opuštění ústavu nutně znamená vystoupení z role klienta zařízení, neboť tato role je v reálném světě neaplikovatelná.

S problematikou změny prostředí u dítěte samozřejmě souvisí i změna v jeho dosavadních **životních rolích**. Ze syna (dcery), vnuka(čky), kamaráda(dky) se dílem okamžiku stává klient výchovného zařízení. Původní role jsou dočasně potlačeny a nahrazeny novou rolí, což předpokládá přijetí a přizpůsobení se nově nastoleným pravidlům a povinnostem. Samotné přizpůsobení sebou přináší dlouhotrvající vnitřní konflikt. V tomto okamžiku dítě ztrácí svá předchozí práva a přijímá povinnosti, o kterých doposud nemělo tušení. Práva a povinnosti dítěte jsou v těchto zařízeních vymezena vnitřním řádem zařízení a pro ilustraci uvádím citaci dokumentů DDŠ:

„Dítě má právo:

- na plné přímé zaopatření
- na rozvíjení svých schopností a dovedností
- na respektování lidské důstojnosti
- na společné umístění se sourozenci do rodinné skupiny pokud tomu nebrání závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců
- na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a přípravy na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami
- na svobodu náboženství
- být seznamováno se svými právy a povinnostmi
- účastnit se aktivit zařízení v souladu s hodnocením plnění svých povinností
- obracet se se svými žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické zaměstnance
- vyjadřovat své názory na zamýšlená a prováděná opatření, která se dítěte dotýkají
- požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor se zaměstnanci OSPOD, České školní inspekce a dalšími oprávněnými institucemi, bez přítomnosti dalších osob a v době která nenaruší jeho vzdělávání
- být hodnoceno a odměňováno a k hodnocení se vyjadřovat (samostatná kapitola Vnitřní řád dále jen VŘ)
- na informace o stavu kapesného, pohledávek a úspor (nejméně 1 x měsíčně)
- na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu formou korespondence, telefonních hovorů a návštěv v době, kdy nebude narušována výchovná a především vzdělávací činnost zařízení (Návštěvní řád, dále jen NŘ aj.)

- přijímat v zařízení se souhlasem ředitele nebo pověřených zaměstnanců návštěvy osob, které nejsou zákonnými zástupci dítěte nebo odpovědnými za jeho výchovu
- pokud je dítě starší 7 let, může podle hodnocení a souhlasu ředitele nebo pověřených osob opustit zařízení na vycházku, dovolenku aj.
- účastnit se činnosti žákovské samosprávy a Senátu zařízení
- ve svém volnu se souhlasem odpovědných osob vykonávat brigádnické činnosti a případné finanční prostředky uložit ke svému kapesnému nebo na svou vkladní knížku...

Dítě je povinno:

- plnit ustanovení VŘ
- dodržovat pokyny, s nimiž bylo prokazatelně seznámeno, týkající se ochrany a bezpečnosti zdraví svého, ostatních dětí i zaměstnanců
- nepřechovávat, nemanipulovat a neužívat návykové a toxické látky, nepřechovávat kuřácké potřeby, nekouřit, porušení tohoto ustanovení je hrubým porušením VŘ, které ohrožuje životy a zdraví vlastní i ostatních, toto platí i v době kdy je dítě mimo zařízení na dovolence, vycházce atd.
- dodržovat pokyny k ochraně majetku a předcházet škodám na majetku zařízení
- hradit ze svých příjmů škody způsobené úmyslně na majetku zařízení a hradit náklady spojené s přepravou do zařízení, které neoprávněně opustilo nebo se do něj nevrátilo
- poskytovat řediteli doklady o svých příjmech
- na vyzvu ředitele a oprávněných osob předat do úschovy předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost (tyto předměty jsou vydány nejpozději při ukončení pobytu v zařízení dítěti nebo zákonným zástupcům)
- vykat dospělým a dodržovat zásady společenského chování ve vztahu k dětem i dospělým
- dodržovat pokyny oprávněných zaměstnanců zařízení, i externích zaměstnanců
- účastnit se vzdělávacích a výchovných činností zařízení podle svého zařazení
- udržovat svou osobní čistotu a hygienu, plnit pokyny určených zaměstnanců, lékařů atd.
- včas oznamovat okolnosti, které by mohly narušit nebo ohrozit činnosti zařízení nebo bezpečnost a zdraví ostatních

- nosit odpovídající obutí, oblečení a účes.

Ze samotného množství uvedených práv a povinností dítěte je patrné, že i dospělí jedinec by měl problémy s jejich pochopením, zvládnutím a internalizací jejich obsahu. Dítě se tedy na samém počátku dostává pod velký tlak nového prostředí.

Reálně je možno konstatovat, že existují dva oddělené systémy – vnitřní svět dětí a vnější, každodenní svět, spojený s personálem. Děti přichází do výchovných zařízení z vnějšího světa, z diferencovaného vnějšího prostředí a vstupují do světa s unifikovanou kulturou. Ustavní svět je specifický jak v poloze vztahu dítě - personál, tak ve vztazích mezi dětmi samotnými, a tak „slabá“ akceptace norem, spojená s jejich neznalostí či nedokonalou socializací, působí oběma stranám potíže (plodí viníky a soudce). Za viníka bývá většinou označen nováček, respektive ten, kdo se dostatečně neseznámil s normami daného společenství, nepochopil je, nesouhlasí s nimi a proto je nedodržuje.

Další problematickou záležitostí jsou tzv. **přijímací rituály**. Do zařízení dítě přichází z minimem informací z DÚ a tímto nedostatkem informací musí být značně frustrováno. V DÚ jsou mu sice poskytnuty základní informace o typu zařízení, do kterého je posíláno, tyto jsou však mnohdy v kontrastu s informacemi, které během svého pobytu v DÚ dostane od ostatních dětí. Oficiálně jsou zařízení, ve kterých je vykonávána ÚV rozdělena na DD, DDŠ a VÚ, ale neoficiálně jsou dále diferencována podle stupně disciplíny a kontroly, která je v nich uplatňována. Například mezi DDŠ jsou takové, které jsou bez oplocení, mříží v oknech atd., ale i takové, ve kterých jsou zmiňované „bezpečnostní“ prvky uplatněny. Z toho je možno usuzovat, že zařízení s vyšším uplatněním bezpečnostních prvků jsou určena pro tzv. problémovější jedince (oficiálně to není nikde zmiňováno)

Samotné přijímací rituály jsou nastaveny tak, že při nich dochází ke zbavování dítěte jeho dosavadní identity. Doposud se nějakým způsobem definovalo a vnímalo, nyní prochází procesem, ve kterém se dostatečně neorientuje, a který v něm, bez ohledu na jeho předešlý život a spáchané delikty, musí vzbuzovat pocity strachu a úzkosti (i když to navenek nemusí projevovat a chová se naopak suverénně).⁴¹

⁴¹ Gofman o těchto rituálech píše jako „ořezávajících“ nebo také jako o „programování“, neboť s jejich pomocí jsou nováčci do instituce začleněni podle určitých pravidel s cílem o jejich zařazení do patřičných kolonek

Od svého příchodu z DÚ je dítě utvrzováno v tom, že zde je za trest a musí se chovat v souladu s danými pravidly. O jeho umístění vědí zaměstnanci s předstihem, ale dokumentace vedená o dítěti, jejíž významnou součástí je závěrečná diagnostická zpráva, která je předávána současně s dítětem. Nikdo za zaměstnanců zařízení nemá možnost se s ní dopředu seznámit a připravit se na úvodní pohovor s dítětem, což oběma stranám poté komplikuje vzájemnou komunikaci. Během vstupních pohovorů (prochází vstupními pohovory s různými zaměstnanci - sociální pracovník, psycholog, etoped, vychovatel...). Dítě je seznamováno s pravidly platnými v zařízení, do kterého bylo právě umístěno. Dále se seznamuje s personálem, s jeho dalšími možnostmi a zařazením do rodinné skupiny ... V těchto rozhovorech je mu zdůrazňováno, že pokud se bude chovat podle předložených pravidel a nebude mít problémy, může se za nějakou dobu dostat do jiného „mírnějšího typu“ zařízení či v nejlepším případě i domů. Tyto informace jsou ale z velké části zkreslené (to dítě během svého pobytu pozná). Jedno z dětí k tomu poznamenává: „*Mě třeba naštvalo u psychologky, že mi říkala když jsem se jí ptal, tak mi tvrdila, že když se budu dobře chovat, že bych do půl roku mohl být doma nastálo a přitom to vůbec nebyla pravda.*“ a pokračuje „*za náhou dobu mi řekli, že to nejde, že no, že to, ty no ty podmínky doma nejsou a vona to věděla*“ (Jakub). Ve snaze motivovat dítě k poslušnosti jsou tyto informace některými zaměstnanci podávány zcela účelově. Skutečnou pravděpodobnost odchodu dětí z DDS je možné doložit následující tabulkou.

Tabulka č. 3: Pohyb dětí v zařízení v období 2004 – 2006 (1.9.2004 – 1.9.2006)

	Nenařizování ÚV	Zrušení ÚV	Dosažení zletilosti	Do DÚ	Do DDS	Do VÚ	Přijato	Odešlo
2004/2005	3	3	1	1	1	11	26	20
2005/2006	3	7	4	0	3	19	20	36

Ani jedno dítě ve sledovaném období nebylo přemístěno do DD (pouze jedno bylo odesláno zpět do DÚ k opětovné diagnostice) a ani u jednoho nebyl zařízením podán návrh na zrušení ÚV (z logiky věci je patrné, že jej většinou podávají rodiče) z čehož vyplývá,

ústavu. GOFFMAN, E. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Penguin Books, 1991, s. 22.

že pokud nejsou vyhovující podmínky v rodině dítěte (posuzuje OSPOD) není pro něho v podstatě jiné východisko, než několikaletý pobyt v DDŠ, který je zpravidla ukončený po završení školní docházky (sloupec s údaji o zrušení ÚV). Pobyt tak převážně bývá ukončen v 15 letech, což je v rozporu s tím, co je dítěti od počátku předkládáno (budeš hodný a půjdeš do lepšího nebo domů). Třicet dětí bylo přemístěno do VÚ, tedy do zařízení s vyšší mírou kontroly (pokračování výchovného procesu).

Součástí přijímacích rituálů je sepsání osobního majetku a uložení některých osobních věcí („zneužitelných“ např. mobilní telefon). Současně část zabaveného vlastnictví bývá nahrazována institucí. Tato náhrada je však uniformní a jednotná pro všechny. Po všech těchto přijímacích procedurách, které jsou nezbytnou součástí a každé dítě jimi musí projít nastává okamžik, kdy je s konečnou platností zařazeno do konkrétní skupiny dalších dětí a tím se stává právoplatným členem totální instituce.

Proměna v životě dítěte, které se stalo součástí systému ÚV je mnohočetná. Již od svého nástupu je dítě vystaveno sekundárním procesům, které Goffman nazývá „kontaminací self“, jenž děti vztahují na sebe a pocítují to jako křivku ve vztahu k sobě samému. Uniformita v oblečení, minimum vlastního majetku, omezování prostředků ke zkrášlování či zdobení, nejistota daná absolutizací autority personálu jsou prvky patřící do řady prostředků, které zbavují dítě vlastní identity.

Ze studia další dokumentace, ve které se o **užívání soukromých věcí** píše, vyplývá že:⁴²

- radia, telefony apod. může dítě užívat se souhlasem vychovatele ve stanovenou dobu;
- nošení vlastních věcí patří mezi výhody odměny dětí;
- dítě o svůj majetek pečuje samo většinou na své vlastní náklady nebo náklady zařízení, osobní majetek je sepsán a evidován, je uložen samostatně na určeném místě;
- v případě možného ohrožení zdraví a bezpečnosti dětí nebo zaměstnanců a při neplnění povinností, může ředitel na návrh vychovatelů zakázat užívání osobního majetku, případně je majetek zaslán na náklady zařízení zákonným zástupcům;
- vzhledem k hygieně v činnosti zařízení a vzhledem k poslání zařízení v oblasti resocializačního a reedukačního programu, nejsou dětem povoleny výstřelky v oblékání, obutí, účesech, kosmetice podobně;

⁴² GOFFMAN, E. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Penguin Books, 1991, s. 30.

- děti bez souhlasu pedagogických zaměstnanců nemohou používat mobilní telefony.

Na první pohled je patrné, že těchto prvků lze využít plně ve prospěch personálu, tedy k udržení disciplíny. Do nedávné doby zde mohli děti nosit pouze ústavní oblečení, s jasně viditelným označením DVÚ a pro všechny stejný typ. „*Jejich vlastní oblečení jsme jim schovali s tím, že když jeli domů, tak jsme jim ho dali*“ říká Jan a pokračuje „*no a proč jsme jim ho schovávali, protože si ho mezi sebou kradli a měli jsme s tím jako problémy, kšeftovali a tak...*“ (Jan). Oproti minulosti nastal velký posun a dnes děti mohou nosit vlastní oblečení do školy a poté se musí převléknout do ústavního oblečení (i u něj již nepřevažuje naprostá jednotnost). Toto vše je ale podmíněno dodržováním stanoveného chování. Při porušení pravidel je jedním z postihů zákaz nošení vlastního oblečení což dokládá další část rozhovoru „*no ale to jsme teď odbourali maj možnost nosit 100 % svoje...ale taky občas řeknem, no hele ty teď ty svoje nosit nebudeš, teď si oblečeš... zase, myslím si, že se jim to jako nelíbí, takže je to ten trest*“ (Jan). Podobná situace je i s líčením u děvčat. Pokud se chovají dle představ, mohou se líčit v době, kdy nejsou ve škole, pokud ale chování neodpovídá představám, následuje okamžitý zákaz (je ovšem nutné podotknout, že podobné formy trestu najdeme i v životě mimo zdi instituce).

Potřeba a touha mít něco svého, něco vlastnit, nějak se odlišit, je zde velmi patrná. V běžném životě sice není tím nejuvědomovanějším kritériem, ale v atmosféře za zdí ústavu je více než zřejmá. Děti mají přirozenou snahu o zachování určitých odlišností a jsou ochotní pro odlišení se ledačos podstoupit. Tetováž je jednou z možností jak toho dosáhnout. Přestože vlastnictví prostředků na tetování je postihovanou záležitostí, je určitá část dětí tetovaných a tvůrci či majitelé tetování stojí jaksí výše z pohledu hierarchického uspořádání dětí ze zařízení.

Velmi specifickou záležitostí je vytvořený **system privilegií a odměn** (patří k nim např. volné vycházky či návštěvy domova, sledování TV ve volné dny po večerce, tolerance kouření atd.), prostřednictvím kterých jsou děti motivovány. Ty jsou personálem nabízeny

výměnou za poslušnost. Jestliže se na ně podíváme optikou běžného života zjistíme, že většina těchto požitků je v něm považována za naprosto samozřejmé.⁴³

Dítě je v zařízení hodnoceno pomocí tzv. bodovacího systému a výsledky jsou týdně prezentovány před ostatními na zvláštním setkání. Byla zkoušena řada jiných druhů hodnocení například rozlišení odměny a trestu barvou. Bohužel v institucionální výchově je nejpřehlednější nejjednodušší bodování. To je právě rozdíl oproti trestání dětí v rodině.

Z bodovacího systému poté vychází **aplikace odměn a výhod nebo postihů a zákazů výhod**. Za co jsou udělovány kladné či záporné body je patrné z následujících tabulek:

Tabulka č. 4: *Kladné body*

Stupeň	Kladné plnění povinností, účast na činnostech	Počet bodů
A	aktivní podíl na samostatném plnění denních výchovných činností, dodržování pravidel slušného chování, hygieny, společenských a morálních norem	+ 1
B	aktivní podíl na plnění úkolů <u>bod A)</u> plnění úkolů nad rámec běžných povinností, pomoc jinému dítěti nebo dospělé osobě	+ 2
C	aktivní podíl na plnění úkolů <u>bod A) B)</u> , těžších úkolů podle možností dítěte, plnění dalších činností nad rámec povinností, snaha o pozitivní ovlivňování a pomoc slabším, pasivnějším dětem, pomoc při řešení konfliktů	+ 3
D	aktivní podíl na plnění úkolů <u>bod A) B) C)</u> , výrazná pomoc dítěti nebo dospělému, zabránění útěku jiného dítěte, zabránění vzniku škody na majetku zařízení nebo zdraví a bezpečnosti ostatních	+ 4
E	plnění úkolů podle bodů A) B) C) D), výrazná pomoc dítěti, dospělému, zmaření případného fyzického napadení, zabránění vzniku požáru a pod	+ 5

⁴³ Goffman píše „Pravidla, nařízení a rozkazy, které se nejsnáze prosazují, jsou ty, po nichž zůstanou hmatatelné důkazy o tom, zda jich bylo uposlechnuto, či nikoliv.“ GOFFMAN, E.: *Všichni hraje divadlo : sebeprezentace v každodenním životě*. Praha Nakladatelství Studia Ypsilon 1999, s. 48

Tabulka č. 5: *Záporné body*

	Nedostatečné plnění, neplnění povinností	Počet bodů
F	neaktivní plnění denních povinností atd. bod A), na základě upozorňování, neustálých kontrol, drobné porušování pokynů	0
G	pasivní plnění povinností a činností, lenivost, nedůslednost, neochota, flegmaticnost, úmyslné zdržování ostatních, zapomínání věcí, půjčování osobních věcí nebo nošení věcí bez souhlasu odpovědné osoby, opakované porušování pokynů v oblékání a obuvi, rušení při jídle, ztráta nebo úmyslné menší poškození majetku zařízení, vyhrožování a úmyslné provokování jiných,	- 1
H	opakovaný pasivní přístup k plnění povinností a činností (bod F) G), maření práce jiných, úmyslné větší škody na majetku zařízení, soustavné neplnění pokynů oprávněných osob, hrubost v jednání s ostatními dětmi a dospělými, vulgárnost, zesměšňování jiných potřeb, hrubé rušení stolování, porušování nočního klidu	- 2
I	výraznější negativní přístupy (bod F) G) H), odmítnutí plnění úkolů, bránění ve výchovné činnosti jednotlivce a skupiny, maření práce jiných, agresivita, vyhrožování, výtržnosti v zařízení, pokusy o fyzické napadení, pokus o útěk, opakované rušení klidu i přes upozornění, sebepoškozování, manipulace a držení kuřiva a kuřáckých potřeb , vzdálení se od skupiny s návratem do 10 minut	- 3
J	výrazné neplnění úkolů (bod F) G) H) I), výtržnosti na veřejnosti, rvačky, hrubé urážky osobnosti dítěte a ostatních osob, projevy rasismu, fašismu, krádež, kouření	- 4
K	porušování řádu zařízení (bod F) G) H) I) J), útěk, napadení a zranění dítěte nebo jiné osoby dítěte, ohrožování zdraví a bezpečnosti ostatních, užívání, distribuce a manipulace s návykovými látkami, šikanování, opakované odmítání plnění pokynů	- 5

Výsledkem týdenního hodnocení je posouzení chování a aktivity ve škole s následným přidělením červeného či černého kolečka, ze kterého poté rezultují výhody či naopak zákaz výhod.

Tabulka č. 6: *Týdenní hodnocení*

Věk	počet bodů pro červené kolečko	počet bodů pro černé kolečko	zákaz výhod na dobu za minus body
Do 9 let	+ 1 bod	-5	2 dny
Od 9 let do 12 let	+ 2 body	-4	4 dny
Od 12 let do 15 let	+ 3 body	-3	1 týden
Od 15 let	+ 4 body	0	1 týden
za tři červená kolečka dosažená plynule bez přerušení, může dítě získat volnou vycházku nebo dovolenku (víkendovou) jako odměnu			

Poměrně „flexibilní systém bodování“ umožňuje mnoho výkladů a možností použití. Zde se promítá prvek subjektivního posuzování, které závisí na osobním profilu hodnotitele.

Nechci se zabývat jeho podrobným rozbořem, přesto jsem vyznačila jeden projev tzv. nepřístojného chování, který rozeberu blíže. Problematika kouření dětí není pouze problémem jednoho zařízení, ale jedná se o zakázaný, leč společností tolerovaný jev. Přestože v zařízení platí obecný zákaz kouření, který je v bodovacím systému „odměněn“ ztrátou 3 popř. 4 bodů, tak z rozhovorů vyplývá, že více jak 99,8 % dětí kouří. Děti s tímto návykem přicházejí z rodin a jeho zákaz je pro ně něčím málo pochopitelným. Zároveň se ale stává celkem účinným nástrojem k udržení kázně v rukou personálu, což je možné vyrozumět z obsahu následujících rozhovorů. Neoficiální nejednotnost k tomuto velmi rozšířenému nešvaru s sebou nese potřebu naprosto účelového chování ze strany dětí a mocnou páku v rukou personálu, který ale popravdě řečeno nemá mnoho možností, jak ovlivnit chování některých „problematických“ jedinců.

„...heleďte se 99,8 % dětí kouří, mám pocit, že jsou tu v současné době tak 2 nebo 3 děti, které nekouří, ...nejstrašnější je, že ony začaly doma kouřit od žádných 10, 12 let, ale kouří už když jdou do školy ...je to otázka přístupu dospělých ...zas je přístup kuřáků a nekuřáků...tady se bude sportovat tady se kouřit nebude...já tě viděl kouřit a dostaneš za to hodně bodů a budeš dělat nějaký kliky a všechno možné...no a to dítě pak řekne, když jsme byli támhle s tím, tak jsme před ním kouřily a on nám sice vynadal, ale nedal nám minus body...“ (Jarda)

„...samozřejmě, většina těch dětí je na tom závislých, to znamená jestliže bude někdo toto striktně vyžadovat, tak s těma dětma nevydrží, ty ho ukoušou za chvíli, budou mu dělat naschvály, budou mu utíkat, budou se vzdalovat od skupiny a tak dále... i za to, že dostanou minus tři a promítne se to do hodnocení ...takže se to svým způsobem toleruje takovým tím...“ (Jan)

„...to je problém každého zařízení...kde říkají že ne, tak kecaj ...když to vychovatel zvládne...horší je to, že vychovatelé jsou různí...některý jo běž si hulit za roh ...a hlavně oni musej vědět, dneska jste mě naštváli nebude nic, a nesmí bejt nic ...i to použít v tý výchově...musí bejt tak silnej, že jim ty cigára na ten den zatrhne... (Milan)

„...já kouřím od sedmi...vono to záleží na těch vychovatelích jesti nás jako pustěj...ale podle chování jinak máme smůlu...“ (Petr)

Bodovací systém odměn a trestů pomocí barevných bodů je typickou ukázkou aplikace disciplinačních technik v praxi. To, jaký bod a za co dítě dostane, je plně v rukou konkrétního vychovatele. Co po dlouhou dobu bylo trestáno najednou potrestáno být nemusí a naopak

(např. u kouření, které je tolerovanou záležitostí, ale v případě potřeby projevit moc je trestáno). Z pohledu dítěte je režim ústavu založen na definovaných pravidlech, jejichž platnost a výklad v určité situaci je plně v kompetenci jednotlivých členů personálu.

Mnoho dětí v ÚV prožije poměrně velkou část svého dětství a dospívání v prostředí, které s sebou přináší různá rizika.⁴⁴ Jednou z odlišností od běžného života, která k tomu velmi přispívá, je podrobné **plánování každodenních aktivit**. Každý den v zařízení je podobný tomu předcházejícímu, má přesně určený řád s donekonečna se opakujícími činnostmi.

Samostatnost jednání je tak výrazně omezována. Porovnáním dokumentů (např. denních záznamů) z rodinné skupiny se pokusím ukázat, jak může vypadat běžný den. K dalšímu porovnání nám slouží tabulka č. 7 a 8 (viz níže).

Tabulka č. 7: Denní režim (ve dnech, kdy probíhá vyučování)

6 ¹⁵ – 7 ⁴⁵	budíček, hygiena, ranní úklid, snídaně
8 ⁰⁵ – 13 ³⁰ (15 ⁴⁰)	vyučování
12 ⁰⁰ – 12 ³⁰	oběd zaměstnanci a hosté
13 ³⁵ – 14 ⁰⁰	oběd děti
14 ⁰⁰ – 15 ³⁰	výchovná činnost, hodnocení, besedy, zájmová činnost
15 ³⁰ – 15 ⁴⁰	svačina
15 ⁴⁰ – 18 ⁰⁰	výchovná a zájmová činnost, příprava na vyučování
18 ⁰⁰ – 18 ²⁰	péče o oblečení, obuv, osobní volno
18 ³⁰ – 19 ⁰⁰	večeře (studenou večeři lze podávat na internátech)
19 ⁰⁰ – 21 ²⁰	večerní režim, osobní volno, výchovná činnost
21 ³⁰ – 22 ⁰⁰	večerka (přede dny volna 22 ³⁰ - podle hodnocení dítěte)

⁴⁴ Musil mluví o „hospitalismu“, který vysvětluje jako stav dobré adaptace na ústavní podmínky, který je doprovázen snižující se schopností adaptace na život mimo zdi ústavu. MUSIL, L. *Dilemata sociální práce s klienty v organizacích („ráda bych Vám pomohla, ale“)*. Brno: Marek Zeman, 2004, s. 95.

Tabulka č. 8: *Denní režim (ve dnech, kdy není vyučování)*

do 8 ³⁰	budíček, hygiena, ranní úklid
9 ⁰⁰ – 9 ³⁰	snídaně (lze podávat i na internátech)
9 ³⁰ – 12 ¹⁵	výchovná, zájmová, pracovní činnost
12 ¹⁵ - 13 ⁰⁰	oběd
13 ⁰⁰ – 18 ³⁰	výchovná činnost, hodnocení, besedy, zájmová činnost
18 ³⁰ - 19 ⁰⁰	večeře
19 ⁰⁰ – 22 ⁰⁰	večerní činnost, osobní volno
23 ⁰⁰	večerka ve dnech volna (ne přede dnem vyučování) pro starší děti podle vhodnosti TV programu a stupně hodnocení dítěte. Sledování televizních programů je schvalováno zároveň s týdenním plánem skupiny.

V denních záznamech se neustále opakují formulace typu „plán splněn – chování dobré“ což je vlastní vyjádření vychovatelů ke splnění naplánovaných týdenních činností v daný den. Pokud nejsou děti ve škole, tak podle jejich vyjádření patří k nejoblíbenějším aktivitám vycházky, hraní kopané (chlapci) nebo u dívek taneční kroužek.

Mezi neustále opakujícími se večerními činnostmi (18 – 22 hod.) podle zápisů dominují úklidy (denně), praní prádla (14 x za měsíc), sledování TV či hra na PC. Jen malá část denních aktivit se odehrává mimo rodinnou skupinu. Jedinec je tak v neustálém kontaktu s malým okruhem lidí, které si on sám jako své společníky nevybral.

Neustálá přítomnost stále stejných vrstevníků spojená se sklonem k universalismu vytváří z dětí hráče rolí. Právě hraní a přetvařování patří k základním dovednostem.⁴⁵

⁴⁵ Goffman v této souvislosti používá termíny „přední region - scéna“ a „zadní region – zákulisí“. Každý z těchto regionů má pro jednotlivce svůj význam, který Goffmann definuje takto: „Výkon jednotlivce v předním regionu můžeme chápat jako úsilí vzbudit dojem, že jeho činnost v regionu zachovává a splňuje určité normy.... „zadní region“ nebo „zákulisí“ – kde se objevují skutečnosti potlačované. Zde se může účinkující uvolnit, může odložit svou fasádu, přestat recitovat svou roli a vystoupit z ní.“GOFFMAN, E. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999, s. 108, 109, 113

Na rozdíl od běžného světa zde chybí **osobní teritorium**⁴⁶. Každé z dětí v rodinné skupině sdílí s ostatními ložnici a klubovnu. Ložnice je úzkým prostorem, do kterého se vejdou pouze 2 dvoupatrové postele a skříň, a tak na otázku, co by si přál, aby se změnilo Jirka odpovídá: „*Pokoje. Aby sme měli větší prostor. Tady sou jenom postele, skříň a bílý zdi, ani stůl se nám sem nevejde...*“ Prakticky jde však o pokoj (ložnici), kam kromě noci má omezený přístup „*do pokoje můžeme podle vychovatelů, teda musíme se zeptat jestli tam můžeme poslouchat rádio nebo kreslit si, ale přes den se nesmí ležet ani spát*“ (Petr).

„*V současné době žádný soukromí nemaj ... maj teda etopeda, za kterým můžou zajít, nás... mít chvíličku možnost být samotný na těch pokojích to není možný, v současné době už vůbec ne...soukromí to nikdy nebude...když to teda porovná s tím, jak my jako děti vyhovovalo zalízt si do pokojíčku a bejt tam sám... no to prostě nemaj...*“ (Jan).

„*...ta je ráda, může za vámi přijít na tři minuty...chvíli se vybrebentí a jde...ta komunikace s těma dětma je dost důležitá, protože ten vychovatel na to nemá tolik času, navíc má ve skupině 6, 8 dětí, zatímco já sem s ním sám...to má možnost se vymluvit...*“ (Jan)

Neustálý kontakt s úzkou skupinou a nedostatek soukromí se projevuje i v chování dětí mezi sebou. Občasné projevy nevraživosti jsou zřetelné z jejich projevu během rozhovoru - „*já už se na ten její ksicht nemůžu někdy ani podívat. Tři roky jsme pořád spolu...to je k nevydržení...*“ (Věra) i ze zápisů – „*Neustále vyhrožuje vystřelením ústavu, zastřelením ředitele. Bude čekat týden a pak všichni uvidí. Na jídelně vyhrožoval vychovatelce, hodil po ní mikinu, slovně ji napadl – výrazy silně vulgární. Jeho slovník je opět pestrý vůči dospělým i dětem. Při úklidech ani nemluví. Příští týden má pro něho údajně přijet bílý Opel Vectra a odvézt ho odsud. Vyhrožoval – kdyby jste nebyla ženská, tak vás zmlátím a neustále dělal gesta, jako že mě chce uhodit.*“ (zápis v denním hlášení).

A tak hodiny, dny, týdny měsíce a roky je tvořena, modelována osobnost dítěte. Větší část volného času tráví s ostatními z rodinné skupiny, neustále pod dozorem vychovatelů nebo ostatních dětí. Při průzkumu jsem zjistila, že děti chápou pojem volný čas jako svobodu – sladké nic nedělání. Na rozdíl od vychovatelů a dalších pedagogických pracovníků, kteří volný čas dětí praktikují jako volnočasové aktivity, s minimem odpočinku.⁴⁷

⁴⁶ MOTEJL, O. *Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova.* [online]. Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=599>>. [cit. 2007-10-15].

⁴⁷Soukromí neexistuje, chybí zákulisí v Goffmanově smyslu, tedy prostor, kde mohou sejmut masku, odstranit fasádu skrývající skutečnou realitu ať již před personálem nebo ostatními dětmi. Jsou tak vystaveni tlaku

Odlišnost od vnějšího světa je udržována určitou mírou izolace dětí. Pravidelným a podporovaným kontaktem jsou např. dopisy, které však procházejí systémem kontroly. „*Občas ten dopis otevřeme, zkontrolujeme...jestli se nedomlouvá něco...dochází k náznakům toho, že se domlouvaj, hele zdrhni, máme tu perfektní doupe...tak když máme to podezření, tak to třeba zadržíme...*“ (Milan).

Telefonní kontakty jsou další mírně omezenou a cenzurovanou aktivitou⁴⁸ - „*mobily nemaj u sebe...se svolením si zavolá...k určité lehké cenzuře dochází...většinou ty telefonáty domů, ty sou jako dovolený, ale musí to mít nějaký důvod... pak většinou vychovatel sedí a poslouchá, aby se třeba nedomlouvaly hele přijed' pro mě a zdrhnem spolu nebo tak...*“ (Lída). V běžném životě jen těžko pochopitelná záležitost se zde dostává do naprosto odlišného pohledu. Je zřejmé, že povolit telefonovat je nutno si zasloužit vhodným chováním a může to být v rukou personálu nepřiměřeně používáno, na druhou stranu zkušenosti dokazují, že určitá kontrola je také namístě. Pokusy umožnit telefonování z veřejného automatu v zařízení, narazilo na „vylupování“ kasičky. Telefonování pomocí žetonů, které by dítě dostalo za odměnu, narazilo na vysoké náklady na zakoupení tohoto zařízení. Stává se ale velmi často, že některé děti nemají ani kam telefonovat.

Z pohledu dítěte se vnější svět jeví lákavým a je dětmi do určité míry idealizován. Kontakt s vnějším světem má pro dítě mimořádnou hodnotu a jeho omezení či umožnění je často personálem využíván jako motivační faktor.

Na druhou stranu však nejde o jeho svět. Při samotném kontaktu s vnějším světem se u dětí vliv nepřírodního ústavního světa většinou neprojevuje, neboť při vycházkách tráví čas s ostatními dětmi, ale ti, kteří jsou plně vystaveni vnějším podmínkám, odtrženost vnějšího světa plně pociťují, což dokumentují slova jednoho z dětí: „*Domů se těším, na mámu a ségru, ale když jsem doma dlouho, třeba o prázdninách, začne se mi stejskat a chci zas sem mezi kluky a holky. Doma se mnou kluci nechtěj nic mít a stejně jsou jiní*“ (Jirka). Pobyt doma

provádět aktivity, které v některých případech budí zdání loajality k formálnímu systému ústavu, v jiných ke skupině ostatních dětí. Místo bydlení je naprosto odlišné od místa domova, vše je všech, neosobní a tedy bez vztahu. Naučí se dítě v ústavní výchově např. samo ráno vstát do školy bez pomoci budíku? Děti si zvykají, že je budí vychovatel a bude mu potom celý den. Kdo ho probudí do zaměstnání v civilním životě? Toto je jeden z handicapů pro budoucí samostatný život ve společnosti po opuštění zařízení. GOFFMAN, E. *Všichni hraje divadlo : sebereprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999, s. 113.

⁴⁸ MOTEJL, O. *Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova*. [online]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=599> [cit. 2007-10-15].

u rodiny nese sebou finanční náklady. Dítě se naučilo v DDŠ osobní hygieně – potřebuje svůj kartáček na zuby a pastu. Je zvyklé se denně sprchovat. Na spaní se převléká do pyžama. Je naučené nejméně 5x denně jíst, aniž se ve stravování musí nějak angažovat. Dítě chce kapesné, další finance na to jak by si mohlo užívat svobody atd. A zde vznikají první konflikty s rodiči, nebo prarodiči, jejichž finance jsou mnohdy velmi omezené. Již několikrát se stalo, že děti odmítají jet domů na dovolenky a raději ke svému pobavení a pocitu svobody volí formy útěku se svými kamarády. Pokud se pobaví, samy se jdou nahlásit buď na policii, nebo DÚ a striktně vyžadují dopravu do ústavu. Často si prostředky k obživě a kuřivo opatřují nezákonným způsobem.

Svět dětí je tedy úzce vymezen - prostorem ústavu, vztahy omezenými na vztahy s ostatními dětmi a personálem (reprezentujícím jedinou existující autoritu), činnostmi, opakujícími se s neúprosnou pravidelností, určenými existujícím plánem.

Naproti tomu, děti ve vnějším světě se v rámci svých každodenních aktivit dostávají do různých fyzických i sociálních druhů prostředí. Přicházejí do kontaktu s odlišnými typy autorit - rodiče, učitelé, sousedi, trenér, cvičitel ve fitness.

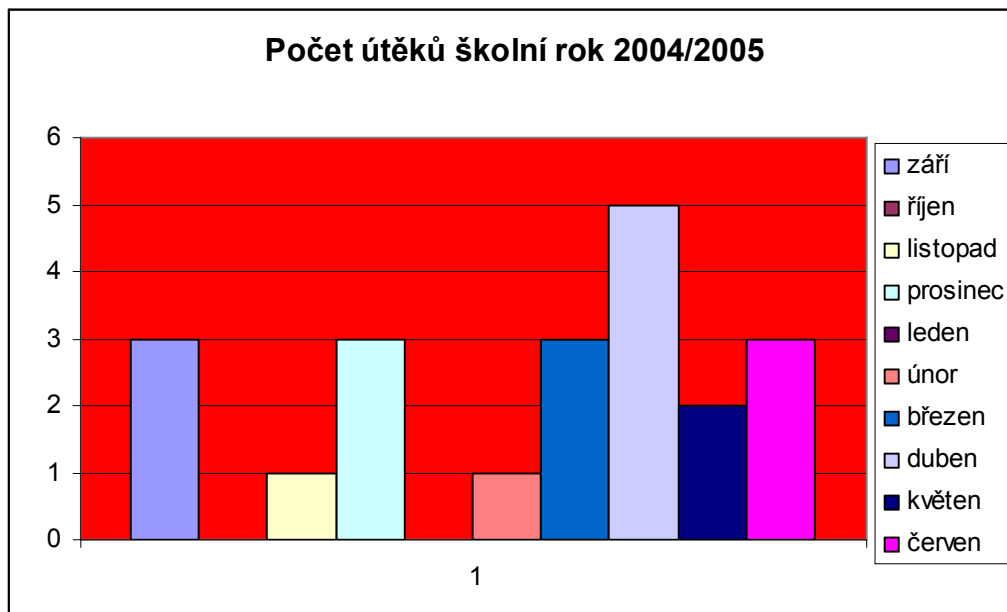
Navazují často výrazně odlišné sociální vztahy - v rodině, ve škole, v bydlišti, v rámci zájmových aktivit... Stávají se členy různých skupin a part, ve kterých mohou zaujímat rozdílné pozice. Z výše uvedených důvodů je možno vyvozovat, že jejich svět je na rozdíl od světa dětí žijících v zařízení světem různorodým, nutícím je zaujímat řadu postojů a řešit často protikladná dilemata, a tak je samozřejmě i světem rozvíjejícím jejich osobnost.

Právě touha po návratu do vnějšího světa a v některých případech i pociťovaná nesnesitelnost života za zdí jsou zřejmě příčinou vysoké útekovosti ze zařízení, kterou dokládá tabulka:

Tabulka č. 6: *Počet chlapců a dívek v zařízení DDŠ v období 2004 – 2005 (1.9.2004 – 1.9.2006)*

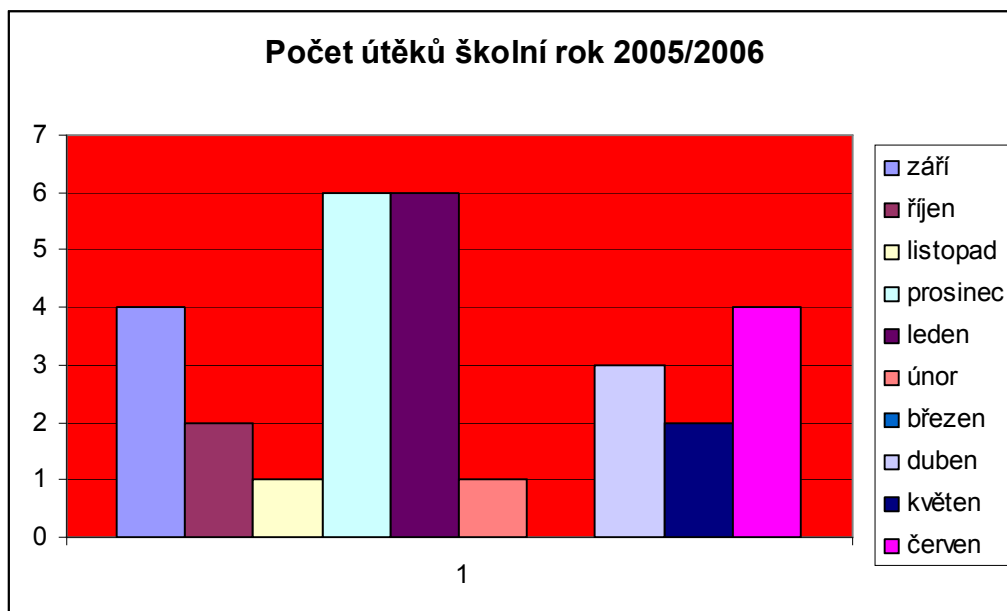
	Celkový počet v daném období	
	Z toho chlapci	dívky
2004/2005	29	19
2005/2006	33	15

Graf č. 1 : Počet útěků ve školním roce 2004/2005

Z uvedeného grafu č. 1 vyplývá, že v období let 2004/2005 ze zařízení DDŠ bylo celkem 21 útěků. Z toho v září 3 útěky, v říjnu žádný útěk, v listopadu 1 útěk, v prosinci 3 útěky, v lednu žádný útěk, v únoru 1 útěk, v březnu 3 útěky, v dubnu 5 útěků, v květnu 2 útěky a v červnu 3 útěky.

Graf č. 2 Počet útěků ve školním roce 2005/2006

Z uvedeného grafu č. 2 vyplývá, že v období let 2005/2006 ze zařízení DDŠ bylo celkem 29 útěků. Z toho v září 4 útěky, v říjnu 2 útěky, v listopadu 1 útěk, v prosinci 6 útěků, v lednu 6 útěků, v únoru 1 útěk, v březnu žádný útěk, v dubnu 3 útěky, v květnu 2 útěky a v červnu 4 útěky.

Na dlouhodobých útěcích se podílely v letech 2004 až 2005 (více jak 3 měsíce) se podíleli 3 chlapci a 7 dívek. Údaj není uveden v tabulce ani grafu.

Samotný akt útěku ze zařízení sebou pro děti nese mnohá rizika - trestná činnost během útěku, jejich zneužití, prostituce... Dítě utíká z uměle vytvořeného světa do světa, ve kterém se mnohdy neorientuje a snadno se může stát jeho obětí. Nebylo výjimkou, že z útěku se vrátily některé dívky těhotné či pohlavně nakažené. Po návratu také dítě nečeká nic příjemného. Po určitou dobu má zákaz výhod spojený s nutností nosit oblečení určené „útěkářům“ (oranžová barva), a to údajně z toho důvodu, aby byli dobře viděni pro personál pedagogických pracovníků. Analýzou ale bylo zjištěno, že tomu tak není, jelikož hlavním důvodem je jejich potrestání a odlišení od druhých, kteří vnitřní řád dodržují.

Součástí degradace vlastního „self“ může být i zveřejňování diskriminujících fakt. Zveřejňování záležitostí z ústavního i domácího života má poté dopad na hodnocení personálem a ostatními dětmi, přičemž jde o to, že určité aktivity bývají označeny degradujícím pojmem.

Mnohá fakta jsou sbírána a zaznamenávána v dokumentech, které jsou později přístupné velkému okruhu lidí. Se snahou změnit nějaký jedincův rys pak dochází ke stálému rozšiřování okruhu lidí, jež mají k těmto dokumentům přístup. Jedinec tak musí stále znovu a znovu vystavovat a vysvětlovat intimní detaily svého života.

Specifické prostředí v zařízení je dokreslováno vytvořením vlastního slovníku, kterému bez bližšího vysvětlení není člověk přicházející z vnějšího prostředí schopen v první chvíli porozumět⁴⁹. S takovým slovníkem je možno se potkat ve všech zařízeních podobného typu a děti mu rozumějí, ale pokud se s ním setká člověk z vnějšího světa je mu víceméně nesrozumitelný.

Svět dětí je světem jednotných podmínek, světem kde je kontakt omezen na ostatní děti a zároveň všechny aktivity jsou prováděny společně s ostatními. Dítě je součástí vztahů, ze kterých se není možno být i jen na malou chvíli vymanit. Autorita je zde jediná, určená cílem a předpisy. Každodenní aktivity jsou předem určeny, možnosti volby minimální. S určitou mírou nadsázky lze říct, že jde o universální systém, který bez možnosti volby vede

⁴⁹ Viz. příloha 2

k potlačování všeho jedinečného právě ve prospěch univerzálnosti, která se pak zdá být cílem toho, co je nazýváno resocializačním procesem.⁵⁰

*Předpoklad, že problematické aspekty související s životem dětí v Dětském domově se školou se především váží k tzv. „uzavřenému světu“ dětí. Ze samotného množství uvedených práv a povinností dítěte je patrné, že i dospělý jedinec by měl problémy s jejich pochopením, zvládnutím a interpretací jejich obsahu. Dítě se tedy na samém počátku dostává pod velký tlak nového prostředí. Proměna v životě dítěte, které se stalo součástí systému ÚV je mnohočetná. Již od svého nástupu je dítě vystaveno sekundárním procesům, které, jenž děti vztahují na sebe a pociťují to jako křivku ve vztahu k sobě samému. Velmi specifickou záležitostí je vytvořený systém privilegií a odměňování prostřednictvím kterých jsou děti motivovány. Ty jsou personálem nabízeny výměnou za poslušnost. Jestliže se na ně podíváme optikou běžného života zjistíme, že většina těchto požitků je v něm považována za naprosto samozřejmé. Na rozdíl od běžného světa zde chybí osobní teritorium. Každé z dětí v rodinné skupině sdílí s ostatními ložnici a klubovnu. Ložnice je úzkým prostorem, do kterého se vejdu pouze 2 dvoupatrové postele a skříň. Z výše uvedeného vyplývá, že **PRVNÍ PŘEDPOKLAD** se nám **POTVRDIL**.*

3.6.2 Interpretace a vyhodnocení druhého předpokladu

K vyhodnocení tohoto druhého předpokladu byla použita otázka průzkumu č. 10. Ve společnosti obecně převládá názor, že děti ze zařízení, které uskutečňují ÚV jsou kriminálníci. Určitá část obyvatel, v obcích kde ústavy působí, se snaží o izolaci dětí. Pravdou je, že tato negativní pověst má i reálný podklad. Některé děti se při útěcích dopouštějí trestné činnosti, při které poškozují majetek především obyvatelů v obcích ústavu nepřilíživě vzdálených. Tyto děti však tvoří většinu klientů. Veřejnost nálepkuje klienty těchto zařízení na základě mylných či v lepším případě nedostačujících informací, na kterých se velkou měrou podílí média a jejich neobjektivní zájem o dění v těchto zařízeních. Málo se do podvědomí veřejnosti promítá skutečnost, že mezi dětmi je mnoho takových, pro které bylo nařízení ÚV vlastně vysvobozením z „pekla“, které prožívaly doma. Následné delikventní chování u některých z nich se poté stalo logickým vyvrcholením problémů v rodině.

⁵⁰ MUSIL, L. *Dilemata sociální práce s klienty v organizacích („ráda bych Vám pomohla, ale“)*. Brno: Marek Zeman, 2004.

„Jirka k nám přišel před dvěma roky. Od svých 4 let byl vychováván prarodiči, kteří ho za sebemenší projev neposlušnosti trestali způsobem, za který by se nestyděli ani největší surovci. Na denním pořádku bylo bití důtkami, zavírání do sklepa, hodiny klečení v koutě a další druhy represí. Jirka začal utíkat, objevily se drobné krádeže, takže jednoho dne skončil u nás“ říká v jednom z rozhovorů vychovatel a pokračuje „když k nám přišel, tak přestože mu bylo pouhých devět let, měl již úplně šedivé vlasy, což je zřejmě následek předchozího nelidského zacházení.“(Jan)

Těžko je pak takovému dítěti přisoudit nálepku kriminálního, ale svůj příběh nemá napsán na čele a je etiketizován stejně, jako ostatní děti ze zařízení, protože je jeho součástí a v něm žijí sami „problémový jedinci“. Také další osud vyprávěný sociálním pracovníkem je velmi poučný *„máme tu dva sourozence Romana (7 let) a Honzu (10 let). Pro kluky celá anabáze začala, když se jejich rodiče rozvedli. Zanedlouho poté následovalo jejich vystěhování z bytu a několik měsíců pobytu na různých ubytovnách. Při nedostatku, kterým s matkou trpěli, se začaly objevovat první krádeže a nakonec mnohatýdenní pobyt s matkou v bunkru v lese. Pro ně je pobyt u nás vysvobozením“*(Jan).

Samotný akt zařazení dítěte do ÚV a její absolvování je pro něho silně diskreditujícím prvkem. Dítě, které prošlo „pastákem“⁵¹, nemůže být z pohledu svého okolí „normálním“. Okolím je dítěti přisuzována řada nežádoucích vlastností, které mělo získat na základě jediné skutečnosti, a to pobytu v některém ze zařízení pro výkon ÚV. Samotné, v běžné řeči užívané názvy jako pasták či polepšovna, jsou ukázkou negativní značky dané veřejností, značky, o kterou „opíráme různé formy diskriminace, jejichž prostřednictvím de facto - jakkoli často nevědomky - snižujeme jejich životní šance. Vytváříme teorii stigmatu, ideologii vysvětlující méněcennost osoby se stigmatem a objasňující nebezpečí, jež představuje ...“⁵²

Toto ve své studii, prováděné ve SVP potvrzuje i Červenka, když říká :„Uvažme, že se do hry dostávají i formy a obsahy reprezentací, které podle participantů zastávají druzí lidé - zejména rodinní příslušníci, příslušníci vzdálenější rodiny, vrstevníci, sousedé, ale také pedagogičtí pracovníci z jejich škol a učilišť“⁵³ a pokračuje dále v porovnání pohledu participantů na vlastní situaci ve SVP se situací klientů DÚ. „Participantů přisuzovali oběma

⁵¹ Viz příloha 1

⁵² GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 13.

⁵³ ČERVENKA, K. *Není pasták jako pasták: Sociálně konstruovaná identita mládeže z „preventivně výchovného“ zařízení a její důsledky*. [online]. Dostupné z: <<http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v3702>>. [cit.2007-05-11]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v3702>>. [cit.2007-05-11].

typům zařízení odlišnou míru stigmatizačního efektu. Zároveň však druhým dechem vyprávěli o postojích svých významných druhých, kteří podle nich tento rozdíl zpravidla nevnímali. Nerozlišovali mezi Střediskem a pašákem a přisuzovali tak participantům (v jejich očích) automaticky tu horší etiketu, než která jim podle jejich vlastního mínění náleží ...Voni nedělaj rozdíl mezi pašákem a diagnostákem. Pro ně je to všechno stejný. Protože my máme druhou šanci eště. Voni [klienti diagnostického ústavu] žádnou šanci nemají (Marian)⁵⁴. To jenom dokresluje skutečnost, že pokud se dítě stane klientem některého z těchto zařízení, je mu okamžitě jeho okolím přidělena stigmatizační nálepka, se kterou s postupně ztotožní.

Labelling má negativní dopad především při pobytech doma. Být z pašáku automaticky znamená být nebezpečný, zlý, a nejlepší je prostě se mu vyhnout. Jedno z dětí na otázku, co dělá doma řeklo: „*Jezdím na kole po okolí nebo jsem doma. S děckama se nestýkám, oni se mnou vlastně nebaví. Když jsem zjistil, co provedli kluci od nás ze skupiny, ani se jim nedivím.*“ (Petr) Není toto jasné vyjádření pocitu stigmatizovaného, který cítí hanbu, „*vyvěrající z toho, že vnímá jeden z vlastních atributů jako něco poskvřňujícího*“.⁵⁵ Značku delikventa si sebou dítě odnáší z ústavního do normálního života. Tato nálepka znamená diskriminující podmínky nejen v oblasti pracovního a rodinného života, ale i v rámci sociálních vztahů.

Děti jsou stigmatizovány i úrovní vzdělání, která se jim v těchto zařízeních dostává. Přestože existuje zákonná možnost navštěvovat tzv. „normální“ školy v blízkosti zařízení, z důvodů oboustranného nezájmu není využívána. I děti, které jsou na tom v ústavním školském zařízení lépe než ostatní (pokud se týká dosažených výsledků) při příchodu do jiných „veřejných“ škol záhy poznají, že ani zdaleka nedosahují výsledků svých nových spolužáků (byť i průměrných). K samotným šancím uspět se vzděláním dosaženým v institucích jeden ze zaměstnanců poznamenává „*No má nějakaj takovej výuční list, většinou ne až zase tak nějak moc hodnotnej, protože v tý naší síti, že jo, to je takovej ten dvouletej zedník, spíš takový jako třeba pomocný práce, i když ty šikovnější maj šanci na takový klasický učiliště...*“ (Milan) Nedostatečná úroveň vzdělání s sebou nese i perspektivu, která je pro jedince opouštějící brány zařízení dostatečně limitujícím a omezujícím faktorem. Na druhou stranu je třeba podotknout, že je to dáno z velké části rozsahem duševního potenciálu mnoha klientů.

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 16.

Samotná míra určitého objektivního sociálního vyloučení je provázána sebediskriminací spojenou se stigmatem. Stigmatizovaný jedinec má tendenci přijmout diskriminující chování jako oprávněné. Reakcí může být snaha vyniknout, případně využívat svého stigmatu jako omluvy neúspěchů. V každém případě je stigma provázáno nejistotou v sociálních vztazích, představou, že ostatní v něm nejsou schopni vidět nic jiného než přinejmenším potencionálního delikventa. Každé jeho chování je hodnoceno prizmatem dítěte z pastáku. Pro bývalého klienta tak může být nejsnadnějším řešením situace útěk do světa stejně postižených, kde se stigma může měnit v pocit určité nadřazenosti.⁵⁶

Předpoklad, že ústavní výchova dětí především sociálně stigmatizuje do budoucna. Z rozhovorů s dětmi plyne, že odlišnost od vnějšího světa je udržována určitou mírou izolace dětí. Pravidelným a podporovaným kontaktem jsou pouze např. dopisy, které však procházejí systémem kontroly. Dále bylo zjištěno, že se rodiče obávají pustit je ven mezi své vrstevníky, jelikož by se opět mohly navrátit k závadovému jednání a nebo se vrstevníci od nich odvracejí, což také bylo potvrzeno. Dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení založený především na uniformitě a striktním dodržování řádu, je naopak iniciuje k tomu, proč ve většině případů mají pocit, že něco zmeškaly. K tomu se vyjádřilo 96 % dotázaných dětí. Důsledkem toho je, že se některé děti navracejí po spáchání přestupku, nebo trestného činu mimo ústavní zařízení, často pod vlivem návykových látek. Z výše uvedeného vyplývá, že DRUHÝ PŘEDPOKLAD se nám POTVRDIL.

4 SHRNU TÍ

Na základě provedené odborné praxe, analýzy empirických dat, metod pozorování, rozhovoru, studia dokumentace a vlastních sociálních zkušeností lze učinit následující negeneralizované závěry, které jsou shrnutím k uváděné problematice:

- ❖ Ze samotného množství uvedených práv a povinností dítěte je patrné, že i dospělí jedinec by měl problémy s jejich pochopením, zvládnutím a interpretací jejich obsahu. Dítě se tedy na samém počátku dostává pod velký tlak nového prostředí. Proměna v životě dítěte, které se stalo součástí systému ÚV je mnohočetná. Již od svého nástupu je dítě vystaveno sekundárním procesům, které, jenž děti vztahují na sebe a pociťují to jako křivku ve vztahu k sobě samému. Velmi specifickou záležitostí je

⁵⁶ Tamtéž, s. 18.

vytvořený systém privilegií a odměňování prostřednictvím kterých jsou děti motivovány. Ty jsou personálem nabízeny výměnou za poslušnost. Jestliže se na ně podíváme optikou běžného života zjistíme, že většina těchto požitků je v něm považována za naprosto samozřejmé. Na rozdíl od běžného světa zde chybí osobní teritorium.

- ❖ Z rozhovorů s dětmi plyne, že odlišnost od vnějšího světa je udržována určitou mírou izolace dětí. Pravidelným a podporovaným kontaktem jsou pouze např. dopisy, které však procházejí systémem kontroly. Dále bylo zjištěno, že se rodiče obávají pustit je ven mezi své vrstevníky, jelikož by se opět mohly navrátit k závadovému jednání a nebo se vrstevníci od nich odvracejí, což také bylo potvrzeno. Dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení založený především na uniformitě a striktním dodržování řádu, je naopak iniciuje k tomu, proč ve většině případů mají pocit, že něco zmeškaly. K tomu se vyjádřilo 96 % dotázaných dětí. Důsledkem toho je, že se některé děti navracejí po spáchání závadového jednání mimo ústavní zařízení, často pod vlivem návykových látek.
- ❖ K potvrzení lze uvést, že univerzálnost, stereotyp či monotónnost jsou charakteristickými rysy ústavu. Tuto situaci výstižně přibližuje Matoušek *„Bližší pohled na denní aktivity v ústavech ukáže, že se v nich dělá to, co zavedli předchůdci nynějšího personálu, to, co se dělá v jiných, podobných ústavech, a to, co personál umí dělat díky svému vzdělání a výcviku. Téměř žádný z vedoucích pracovníků nemá odvahu si položit onu jednoduchou otázku: Dělá ústav to, co skutečně dělat má?...Kolik času během dne tráví klient činností, kterou on sám pokládá za přínosnou? Stereotypní způsob ústavní práce souvisí se stereotypním uvažováním. Personál si v neformálních debatách vypracovává rigidní ústavní doktrínu, která vysvětluje důvody vstupu klienta do ústavu, důvody jeho chování, i chování personálu ke klientům.“*⁵⁷
- ❖ Jedinec, který se adaptoval na podmínky ústavní výchovy je diskriminován z hlediska uplatnění se v podmínkách běžného světa. Procesy působení na osobnost v ústavní výchově odpovídají čisté formě represivní socializace. Vyžadování disciplíny, jednosměrná komunikace, jejíž převažující formou je rozkaz a napomenutí, dominance

⁵⁷ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s.113.

trestů, neustálá kontrola, „neexistence“ vlastního majetku, to vše doplněno naprostou uniformitou vede k nedostatečnému rozvoji „self“. Výsledkem je snížená adaptabilita, malá sebedůvěra nebo naopak nekritické siláctví, orientace na bezprostřední cíle, tendence ke konzumu, horší komunikace, malá tvořivost, strach ze změny a nízká hladina tolerance.

- ❖ Ve spojení s reálnými možnostmi v úrovni školní výuky dochází k snižování možnosti uplatnění na trhu práce i v normálním životě, což ve svém důsledku vyřazuje jedince na okraj společnosti. Dále se zde objevují bariéry v oblasti personální. Ve struktuře zaměstnanců chybí dostatek kvalifikovaných odborníků z oblasti psychologie, sociologie a sociální práce. Na převýchově dětí se podílí malý počet lidí s úplným odborným vysokoškolským vzděláním. Je výmluvné, že těmi nejvzdělanějšími jsou bývalí policisté, bývalí pracovníci ve vězeňství nebo vojáci. Na druhou stranu je korektní konstatovat, že samotné vzdělání neposkytuje žádné záruky a bez patřičných osobnostních předpokladů není východiskem z dané situace.
- ❖ Po přečtení některých pasáží této práce by se mohlo zdát, že autorce jde pouze o lacinou kritiku tohoto nesmírně složitého a náročného tématu. Opak je ovšem pravdou, neboť jsem si plně vědoma jeho obsáhlosti a v tomto případě i neexistence jednoduchých a vše napravujících řešení. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že jakékoli zamlžování či zlehčování problémů vyskytujících se na tomto poli by bylo nezodpovědné a v jistém ohledu i zbabělé. Nejde tedy pouze o to někoho očernit či zostudit, ale o snahu věci reálně pojmenovat a společně najít cestu k jejich řešení.
- ❖ Ústavní výchovu je možno s jistou mírou nadsázky označit jako modifikované trestání dětí. Problém mimo jiné tkví v tom, že nejde o trestání pouze za projevy „deviantního“ chování, ale významnou roli zde hraje rodinné zázemí, tedy podmínky, ve kterých lze nebo nelze zajistit nápravu. Zároveň je trestáním nediferencovaným, trestáním, které nehodnotí stupeň přečinu. A tak se v ústavech setkávají jedinci, kteří mají za sebou násilnou trestnou činnost s těmi, kteří utíkali z domova či chodili za školu, případně s psychicky narušenými jedinci. To co mají do značné míry společné je špatné rodinné prostředí a v převážné míře nízký sociální původ. Podíváme-li se na ústavní výchovu jako na formu trestání, jde o trestání diferencované z hlediska sociálního postavení a nediferencované z hlediska stupně delikvence. Zároveň jde o trest, jehož délka je

určena věkem, ve kterém je ústavní výchova nařízena. Existují sice možnosti zrušení ústavní výchovy, většinou však dochází k ukončení ústavní výchovy s ukončením povinné školní docházky či dovršením plnoletosti. Zrušení z důvodu zlepšení rodinného zázemí je minimum a na doporučení od výchovného zařízení v důsledku zlepšeného chování dítěte k nim nedochází, neboť rozhodující jsou podmínky v rodině, tedy aby se dítě mělo kam vrátit.

5 Návrh opatření

V průběhu odborné praxe a zpracování práce se dospělo k některým záležitostem, které jsou v textu postihnuty a dospělo se k návrhům na opatření, jež lze shrnout v této kapitole.

Na počátku tohoto systému se objevuje tzv. problémový jedinec či rodina, který přichází do styku s OSPOD. Tento orgán má v ruce některé (výše v textu popsané) nástroje, za jejichž účinného použití lze „podat první pomoc“. Osobně se domnívám, že zde by měl ležet základní prvek pro řešení dané situace. Účinný zásah v tomto okamžiku zabrání spouštění dalších opatření, která následují v okamžiku selhání tohoto prvku. Ukazuje se, že nedostatek sociálních pracovníků v této sféře vede často k formálnímu naplňování jejich poslání, a to z důvodů velké vytíženosti. Nejsou výjimkou případy sociálních kurátorů, kteří mají na starost i 150 klientů. Přitom samozřejmě musí docházet k různým osobním selháním, jež poté vyústí v návrh na ÚV. Zvýšení počtu těchto pracovníků a kontrola jejich činnosti, by měly vést ke zkvalitnění fungování celého systému. Bylo by prospěšné vzít si vzor z některých zahraničních systémů – ve vyspělých evropských státech.⁵⁸

Bez toho, že bych se snažila jakýmkoliv způsobem komentovat činnost nezávislé justice, existují určité dílčí nedostatky v činnostech souvisejících s ÚV – množství předběžných opatření a jejich někdy mnohaleté prodlužování nebo naopak doručování jejich zrušení. V druhém případě se jeví, při současné míře vybavení institucí výpočetní technikou, jako východisko posílání (samozřejmě i uznání) těchto aktů elektronickou poštou s následným písemným doručením.

V současné společnosti je často diskutován nejvhodnější způsob náhradní výchovy dětí, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány v přirozeném prostředí rodiny. Poměrným počtem dětí umístěných ve výchovných ústavech patří Česká republika bohužel mezi „evropskou špičku“. Přesto, že se systém ústavní péče od roku 1989 podstatně změnil s tendencí a výchovnými principy co nejvíce simulovat rodinné prostředí, je nutno vidět neodstranitelné negativní vlivy nepřírozené kolektivní výchovy.

Jednoznačně tak v závěru bakalářské práce navrhuji společenskou i ekonomickou podporu dalších alternativ náhradní výchovy. Prevence je v našem legislativním prostředí prováděna spíše formálně, bez intenzivní podpory profesionálních pedagogů a psychologů, kteří by svým pravidelným vstupem do rodiny, v případě potřeby, odvraceli hromadné

⁵⁸ Viz příloha 1

umístování dětí do institucí výchovných ústavů. Nezanedbatelnou skutečností, jež by mohla a měla ovlivnit nutná politická rozhodnutí, je fakt, že v ústavní výchově je na dítě vynakládána zhruba desetinásobně vyšší částka státních prostředků, než například na žáka základní školy. Vedle zmíněných výchovných dopadů na dítě je z tohoto pohledu výkon ústavní výchovy velmi nákladný, přičemž stále není systémově podporován přechod klientů náhradní výchovy do běžného života.

Ve společnosti je potřebné stále vytvářet prostředí lepší vzájemné tolerance, solidárnosti a otevřené komunikace. Vzdělávací zařízení jakéhokoliv stupně a zaměření pak svým přístupem musí být mezi průkopníky tohoto pojetí. V této práci se snažíme nenapadat instituce výchovných ústavů, jakožto typ zařízení, s kterým jsem spojila svůj dosavadní profesní život, z pohledu celkové nefunkčnosti, ale poukázat na systémové nedostatky.⁵⁹

Doporučujeme se zabývat změnou celkové koncepce náhradní rodinné péče a péče o rodinu a děti ve smyslu

- **rozšíření systému sociálních služeb na poli prevence a poradenství,**
- **posílení preventivního působení na ohrožené děti a jejich rodiny,**
- **průběžné intenzivní práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami včetně vypracovávání plánů pomoci, a to za účasti všech dotčených stran,**
- **důrazu na skutečnost, že odejmutí dítěte je až krajní možností s tím, že důvodem by neměly být bytové či majetkové poměry rodičů,**
- **zřizování „malých“ zařízení; především pak pokud jde o zařízení určená pro skupiny dětí, které potřebují zvýšenou, popř. specifickou péči (např. drogově závislé).**

Dovolte mi na závěr mé práce volně citovat některé závěry odboru speciálního vzdělávání MŠMT ČR:⁶⁰

- v ústavní péči v ČR je velký počet dětí
- řada dětí je v zařízení umístěna hlavně z důvodů ekonomické situace v rodině

⁵⁹ MOTEJL, O. Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova. [online]. Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=599>>. [cit.2007-10-15].

⁶⁰ PILAŘ, J. *Co s dětmi (ne)dělají ústavy*. Mladá fronta dnes [cit.2007-10-17 s. 19].

- umístění v zařízení je mnohdy dlouhodobé, není kam se vrátit (dysfunkční rodina, obec nechce návrat „delikventa“)
- systém náhradní péče není posud garantován, podmínky socializace po propuštění ze zařízení jsou nedůstojné
- přeměna ústavní výchovy v ochrannou výchovu je soudy protahována
- rozhodnutí soudu o dětech je často ovlivněno nedostatečnou znalostí soudců v oblasti psychologie dítěte a psychiky dítěte
- umístění dětí do ÚV je mnohdy pouhým přerušením sociálně patologického vývoje, který často po ukončení péče bez další návaznosti sociální práce s jedincem opět nastupuje

„Smysluplná cesta je pouze jedna, a to společné uchopení problému všemi zúčastněnými resorty: školství, zdravotnictví, práce a sociálních věcí, vnitra a spravedlnosti.“

6 SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

6.1 Monografické publikace

1. FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. 1. vydání. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-860-1996-9.
2. GOFFMAN, E. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. 1st publication London: Penguin Books, 1991. ISBN 01-401-3739-4.
3. GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-864-2921-0.
4. GOFFMAN, E. *Všichni hrajeme divadlo : sebezprezentace v každodenním životě*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 80-902-4824-1.
5. HLADÍLEK, M. *K obecným základům pedagogiky*. 2. opravené vyd. Liberec: Technická univerzita, 1997. ISBN 80-7083-265-7.
6. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-858-5076-1.
7. MUSIL, L. *Dilemata sociální práce s klienty v organizacích („ráda bych Vám pomohla, ale“)*. 1. vydání. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903-0701-9.
8. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. rozšířené vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80 – 7178 – 802 – 3.
9. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

6.2 Zdroje online

11. *Adresář vybraných nestátních neziskových organizací dětí a mládeže a dalších organizací pracujících s dětmi a mládeží z roku 2006.* Dostupné z: http://www.nidm.cz/prilohy/vol_cas/vc_anno.pdf. [cit.2007-09-05].
12. ČERVENKA, K. *Není pastřák jako pastřák: Sociálně konstruovaná identita mládeže z „preventivně výchovného“ zařízení a její důsledky.* [online]. [cit.2007-05-11]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v3702>.
13. *Liga lidských práv.* [Online]. [cit.2006-05-03]. Dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>.
14. MOTEJL, O. Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova. [online]. [cit.2007-10-15]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=599>.
15. PILAŘ, J. *Problematika ústavní péče o delikventní děti a mladistvé v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.* Příloha časopisu Policista č. 4, 1999. [online]. [cit.2007-08-10]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/prilohy/pilar.html>.
16. *Průběžná zpráva pracovní skupiny k analýze kriminality a útěkovosti dětí a mladistvých umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.* [online]. [cit.2007-09-05]. Dostupné z: http://kverek.webpark.cz/problematika/prob_03/235.htm.
17. *Věznice.* [online]. [cit. 2007-09-10]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%9Bznice>.

6.3 Periodika a ostatní zdroje

18. PILAŘ, J. *Co s dětmi (ne)dělají ústavy.* Mladá fronta dnes, [cit.2007-10-17 s. 19].
19. Spisová dokumentace Dětského domova se školou.[zaverecne_zpravy_dokumenty]. Hamr na Jezeře.

6.4 Právní normy

20. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění novely zákona č. 383/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků

21. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků.

22. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků.

23. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolních, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání , ve znění pozdějších předpisů, změn a doplňků.

7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: *Srovnávací studie – zahraniční systémy* (viz.text – st. 49)

Příloha č. 2: *Slovníček výrazů dětí DDŠ* (viz.text – s.47)

Příloha č. 3: *Klasifikace poruch chování* (viz text s. 29)

❖ SROVNÁVACÍ STUDIE - ZAHRANIČNÍ SYSTÉMY

Problémy spojené s péčí o opuštěné děti či dětmi v obtížné rodinné situaci se vyskytují a opakují bez ohledu na hranice, či míru vyspělosti daného státu. Do této práce jsem vybrala dva zástupce vyspělých evropských států, a to Velké Británie a Nizozemska, pro porovnání systému péče, a celkové filozofii, se kterou tyto státy k péči o opuštěné děti přistupují. Připojuji taktéž příklad progresivní praxe ze Slovenska a pro zajímavost uvádím rámcovou situaci ze současného Ruska.*

I.) PÉČE O DĚTI BEZ RODINNÉHO ZÁZEMÍ VE VELKÉ BRITÁNII*

V 60. a 70. letech byla nejčastější příčinou umístění dítěte v rezidenční ústavní péči neschopnost rodičů vychovávat dítě, obvykle ve spojení s chudobou. V 70. letech byly „domovy“ většinou zřízené místními úřady, byly velké, a děti se umísťovaly zejména ze sociálních důvodů. Původní doporučení vlády ze 60. let, aby se potřeby sociálně znevýhodněných dětí saturovaly prostřednictvím umístění v ústavu, bylo na začátku 70. let změněno. Ukázalo se, že chovanci ústavů nezvládají přechod do normálního života, a vznikly služby zaměřené na tento problém: malé domovy podobné rodině, posílení pěstounství a intenzivní programy pro děti odcházející z péče.

V roce 1989 vyšel zákon (*The Children Act*), který zavádí ve Velké Británii novou strategii pro péči o děti bez rodinného zázemí. Zákon vyjadřuje nejprogresivnější přístup k problematice péče o děti bez rodinného zázemí, klade důraz na znovusjednocení původní biologické rodiny a její rehabilitaci v nejlepším zájmu dítěte. Je postaven na několika základních principech:

- Je povinností státu, aby se prostřednictvím místních úřadů postaral o zabezpečení potřeby ohrožených dětí.

* SVOBODOVÁ, M., VRBOVSKÁ, P. Projekt Proměna. Praha: OS DOM, 2002.

* JELENOVÁ, Z. *V zájmu dětí?* Literární noviny, č. 15, 2004, příloha.

- Je v nejlepším zájmu dětí, aby byly vychovány ve své vlastní rodině, pokud je to alespoň trochu možné.
- Je povinností rodičů vychovávat děti, ale v některých případech je potřeba podpory či pomoci.
- Rodiče mají mít možnost oslovit a mít zajištěny služby, včetně ubytování, od místních úřadů, pokud je požadují.

Národní strategie v oblasti péče o děti bez rodinného zázemí ve Velké Británii je tedy vedena primární snahou o setrvání dítěte v původní rodině, tak, aby nebyly zpřetrhány původní rodinné vazby.

Procedurální postupy:

Po oznámení případu potřebnosti, ať už jde o dítě či rodinu, je případ pečlivě vyhodnocen, je vytvořen počáteční plán tak, aby byly naplněny základní potřeby. Pokud je nezbytné dítě odebrat z původní rodiny, je uspořádáno „setkání v nouzi“, kdy je veškerý důraz kladen na objevení zdrojů a možností dočasné péče u dalších příbuzných, širší rodiny, přátel apod. Pokud je třeba, poskytne místní úřad náhradní bydlení. Je vytvořen plán na zabezpečení potřeb, aby dítě bylo v bezpečí, mělo dostupné relevantní vzdělání, kontakt s rodinou atd. Tento plán by měl být odsouhlasen dítětem i rodiči. Plán je krátkodobý, poskytuje čas na hlubší vyhodnocení situace a další spolupráci s rodinou. Pokud je možný návrat domů, je uspořádáno jednání, jehož se účastní všechny strany a kde se vytvoří dlouhodobý plán péče o dítě. Všechna jednání a setkání jsou přístupná dítěti i rodičům. Pokud je pro dítě nařízena péče, případ je pravidelně revidován tak, aby se zabránilo dlouhodobosti náhradního řešení, péče byla relevantní a mohla se podle potřeby změnit.

Nabídka služeb:

- **Podpora rodiny v místě bydliště**
Preventivní služby zahrnují intenzivní individuální práci s rodinou, případně každodenní návštěvy a asistence při řešení denních problémů či vyhledání odborné pomoci v oblasti psychologie, drogových problémů apod.
- **Pěstounská péče v nouzi**
Specializovaní pečovatelé převezmou dítě v případě nouze, když pro ně není bezpečné zůstat tam, kde je. Služba je časově omezena, obvykle na 10 dní, v této době je

sociálním pracovníkem dokončeno vyhodnocení situace a ve spolupráci s rodiči je vytvořen plán v zájmu dítěte.

➤ **Respitní (částečná) pěstounská péče**

Jde opět o služby v rámci prevence umístění dítěte do ústavní péče. Často je využívána rodiči, kteří se starají o postižené dítě. Rodiče i dítě občas potřebují přestávku v každodenní 24hodinové péči. Dítě chodí pravidelně do stejné pečovatelské rodiny na víkend apod.

➤ **Sdílená péče mezi biologickou a pěstounskou rodinou**

Užívá se v případě, kdy původní biologičtí rodiče nejsou schopni pečovat o dítě „na plný úvazek“. Kontakt s dítětem, vztahy i vazby jsou zachovány prostřednictvím pravidelných návštěv u pěstounů nebo brání si dítěte na víkend. Opět je to prevence umístění dítěte do ústavní péče.

➤ **Profesionální specializovaná pěstounská péče**

Specializovaní rodiče v rodinném prostředí pečují o velmi obtížně vychovatelné dítě nebo mladistvého.

➤ **Pěstounství pro mladé delikventy ve vazbě**

Nový typ služby v rodinném prostředí, která péči pro mladé lidi s trestnou činností odvádí z nutné instituce. Účelem je, aby mladí delikventi měli možnost pod kontrolou a supervizí uznat vážnost svých provinění a pokusili se změnit své chování tak, aby nemuseli skončit v ústavním převýchovném zařízení, které způsobuje vysokou míru recidivy. Podle výzkumů je to způsobeno tím, že jsou mladí lidé s kriminální zkušeností a kariérou sružení pohromadě v uzavřeném prostředí ústavu.

➤ **Víkendové a prázdninové pěstounství**

Služba poskytuje možnost strávit víkend nebo prázdniny v rodinném prostředí pečovatelů pro ty mladé lidi či děti, kteří trvale žijí ve školách s internátem či v domově. Umožňuje jim poznat zákonitosti rodinného života v místním společenství a naučí se dovednosti, potřebné pro samostatný život po dokončení školy.

➤ **Adopce**

Odpovídá klasickému typu adopce, vláda se snaží podpořit adopci prostřednictvím místních úřadů.

➤ **Rezidenční péče - malé domovy**

Jakkoliv se jedná o ústavní péči, ve skutečnosti jde o malé rodinné domy, kde žije maximálně 8 dětí pohromadě. Děti chodí do místní školy, nebo dokonce chodí do stejné školy, kam chodily před umístěním. Veškerá snaha pečovatелů směřuje k tomu, aby děti byly integrovány do běžného života a udržovaly kontakty se svou biologickou rodinou. Výzkumy ve Velké Británii ukázaly, že 70 % dětí, které opouštějí ústavní péči, se pokusí vrátit „domů“, nebo kontaktovat svoji původní rodinu. Je proto velice důležité tyto kontakty udržovat. Ústav přichází na řadu poté, když jiný typ výše uvedené péče není opravdu možný. Děti nejsou (kromě výjimečných případů) umísťovány do těchto ústavů, pokud jsou mladší 12 let. Průměrný věk chovanců je 14-18 let.

➤ **Specializovaná rezidenční péče**

Krátkodobá odborná péče pro traumatizované, zneužívané a týrané děti, děti s psychickými poruchami, které potřebují intenzivní, velice specializovanou péči, jež není běžně dostupná v místních komunitách.

➤ **Specializované uzavřené jednotky**

Jediným oprávněným důvodem pro umístění dítěte v uzavřeném prostředí je situace, kdy ohrožuje sebe nebo společnost. V tomto případě je nutné nařízení soudu, doba pobytu v tomto zařízení je vždy časově omezená (s výjimkami nejvážnějších provinění) a vždy je opětovně revidována.“

➤ **YOI's - Ústavy pro mladé delikventy**

Tyto ústavy jsou zřizovány v rámci specializovaného programu spravedlnosti pro mladé lidi, kteří jsou v nařízené ústavní péči nebo podmínce. Pro chlapce od věku 15 let, pro dívky od 17 let.

II.) PÉČE O DĚTI BEZ RODINNÉHO ZÁZEMÍ V NIZOZEMÍ*

Stručná historie:

V Holandsku se o všech přístupech a aspektech péče vede celonárodní diskuse, zejména mezi odborníky a odbornou veřejností. Donedávna byl přístup k péči o děti s problematickým nebo chybějícím rodinným zázemím zaměřený na diagnostiku poruch, izolovaných problémů, handicapů, které odlišovaly klienta od „normální“ populace.

Intervence a typy péče se zaměřovaly na řešení či odstraňování těchto izolovaných „odchylek“. Formy sociální péče přebíraly odpovědnost za klienta, rozhodovaly za něj, posílaly ho do určitého typu péče podle svého uvážení, zvažovaly jeho situaci podle svých parametrů, klient nebyl vyslyšen. Sociální pracovníci a vychovatelé měli tendenci přetvářet klienty podle měřítka svých hodnot a představ tak, aby dobře fungovali v daném systému služeb. Opatření, např. umístění dítěte do ústavu, se stávalo spíše cílem než prostředkem.

V současné době se pěstouni stávají „spoluvychovateli“, společně s vlastními rodiči. Vlastní rodič má možnost uplatnit vlastní odpovědnost jako vychovatel. Nový postup vedl k tomu, že se nyní tolik nelpí na stabilitě vztahu páru, nýbrž na kompetentnosti jedinců v páru. Změnou politiky vznikla celá řada nových forem pěstounské péče: síť pěstounů, v níž děti pobývají u příbuzných či známých rodiny; malé jednotky, v nichž páry (ať už placené, či ne) pečují o určitý počet dětí po omezenou dobu několika let; perspektivní je umístování do společné péče rodičů a pěstounů, nebo umístění k pěstounům za účelem adopce. Nejnovější trendy odrážející novou filozofii, ideje a přístupy v oblasti péče o děti a mladistvé se nacházejí v novém **zákonu O sociální péči o mládež**, který nastínil politiku „co nej“. Tím byl udán nový trend v oblasti sociální péče o mládež. Zmíněná politika vedla také k tomu, že zodpovědnost za vedení systému péče o mládež se přesunula na kraje. Čtyři největší nizozemská města - Haag, Utrecht, Rotterdam a Amsterdam - jsou zde považována za samostatné kraje. Na krajské úrovni byly vyvinuty postupy sociální péče o mládež, které jsou v souladu se zákonem O sociální péči o mládež.

* HUBÁČKOVÁ, J. *Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život*. Zkola. Informační a vzdělávací portál školství Zlínského kraje. [Online].[cit. 2007-10-02]. Dostupné z: <<http://www.zkola.cz/zkedu/zaskolou/knihovna/25116.aspx>>.

Na základě nové filozofie, která se odrazila v novém zákoně, se začaly měnit postupy při realizování intervence. Procedurální postup v případech potřeby intervence ve prospěch dítěte nebo mladistvého se týká šest základních „nej“:

- **Co nejjednodušeji:** Postup je zde soustředěn na to, aby byla pomoc nabízena co nejjednodušší formou. Nastává posun od užívání relativně těžších k relativně lehčím formám pomoci.
- **Co nejbliže domovu:** S rodiči i dítětem je třeba jednat v jejich vlastním prostředí. Pokud rodiče nezvládají svoji roli, je jim nabídnuta pomoc prostřednictvím vzdělání, tréninku apod. tak, aby svoji roli v domácím prostředí zvládli. Nabídka rezidenčního pobytu v ústavu je případně prostředkem k opětovnému návratu do konsolidovaného domova, a ne cílem péče.
- **Co nejkratší dobu:** Poskytování intervence a pomoci musí být aktivující, kompenzace přicházejí na řadu teprve v okamžiku, kdy se ukáže, že klient nebo výchovný systém nejsou s to nést vlastní zodpovědnost. Tím se také mění význam dozorčího opatření. Je-li tímto opatřením mladistvý postaven pod dozor jiné instituce než zákonného zástupce, tak jen s výslovnou snahou o to, aby zákonný zástupce do roka převzal svůj úkol zpět.
- **Co nejrychleji, co nejdříve:** case-manager, sociální pracovník a klient se mají společně snažit o naplnění tohoto cíle. Lze konstatovat, že každý případ si žádá zvláštní nabídku péče.
- **Nejnižší sociální vrstvy:** Zde se míní zejména původem nenizozemští mladiství a mladiství ze zvláštních škol. V roce 1999 se projevil stoupající trend využívání sociální péče o mladistvé ve skupině nenizozemské mládeže a dětí, zatímco u mladistvých ze zvláštních škol tento trend klesá. Celkově se nový pohled na danou problematiku neodrazil jen v postupech při intervenci a hledání účinné pomoci, ale také v požadavcích na schopnosti, dovednosti, vzdělání pracovníků, a to zejména v nárocích na schopnost komunikovat se všemi zúčastněnými, a hledat zdroje spíše v původní rodině, než v nabídce komplexů služeb. Podpora má sloužit cílům a požadavkům klienta. Odborní pracovníci by však již neměli naplňovat péči dle vlastních hodnot a norem, neměli by přetvářet klienta v ideálního vychovatele podle

svých představ. V mnoha případech může být pro sociálního pracovníka smysluplné využít podpůrnou sílu rodinných svazků k vyjasnění poptávky pomoci a k nalezení vhodných řešení. Rodiny často disponují velmi nápaditými a kreativními řešeními. Jsou-li tyto svazky zapojeny do podpory, se často ukáže, že rodina má připravené překvapivě jednoduché, efektivní řešení, které sociálním pracovníkům třeba ani nepřišlo na mysl. Pracovníci zařízení pro mládež by proto měli být důkladně informováni o různých zdrojích pomoci v místě klientova bydliště. Regionalizace struktury sociální pomoci znamená v podstatě organizaci pomoci v bezprostředním okolí klienta.

Rodinná konference:

Rodinná konference je využívaná forma postupu při intervenci, která vychází vstříc novým postupům v péči o mladistvé a klade důraz na podporu původní rodiny při výchově dítěte. Zavedení tohoto modelu přispívá k posílení sociální struktury tím, že aktivuje jednotlivce, aby činili vlastní rozhodnutí.

Procedurálně pak rodinná konference apeluje v uskutečněných jednáních na rodinu, aby došla k nějakému řešení sama. Za tímto účelem je ustanoven koordinátor, který v první fázi navštíví všechny zainteresované (sociálního pracovníka, rodiče a dítě). Společně s rodiči a dítětem koordinátor probere, které osoby z příbuzenstva nebo sociálních kontaktů jsou pro něj důležité. Koordinátor pak navštíví i tyto osoby a zjišťuje, co mohou pro dotyčného znamenat. Pak se zorganizuje schůzka všech zúčastněných. Tato schůzka sestává ze tří částí:

- Informativní části, v níž koordinátor a sociální pracovník vyloží problém. Mohou zde být přítomni i odborní pracovníci (například učitelé).
- Druhá část je uzavřená, tedy jen za přítomnosti rodiny, příbuzenstva a sociálních kontaktů. Účelem této části je rozhodnout, jak k problému přistupovat. Je sestaven praktický a detailní plán. Do plánu je zařazena i podpora, kterou každý ze zúčastněných může dotyčnému poskytnout.
- Ve třetí části se plán probere se sociálním pracovníkem a koordinátorem. Sociální pracovník může plán prověřovat například z hlediska bezpečnosti dítěte. Rodinná konference odpovídá požadavkům klienta a poskytuje klientovi možnost formulovat,

jakou pomoc by si přál. Šance na spolupráci a souhlas rodiny se tím zvyšuje, čímž má nabídnutá pomoc větší šanci na úspěch. Sociální péče pak získává spíše charakter poskytované služby. Rodinná konference je založena na principech Family Group Conferencing, inspirované novozélandskou maorskou kulturou. Na Novém Zélandu, kde se tento model využívá déle než deset let, pocházejí koordinátoři ze všech společenských vrstev.

Nabídka a typy služeb:

- **Ambulantní týmy při sociálně-pedagogickém centru v Amsterdamu:** Novým jevem je práce v ambulantních týmech. Pracovníci takového týmu jsou cvičeni v různých metodikách, a tento tým jako celek dokáže nabídnout různé metodiky a nástroje intervence. Pokud je mladistvého třeba dočasně umístit mimo rodinu, tým disponuje několika lůžky v projektových rodinách či v malých jednotkách, zajišťovaných po 24 hodin jedním manželským párem. Tato inovační politika byla zahájena v roce 1999. **Péči o mladistvé obecně zajišťují** organizace péče o mladistvé formou **pečovatelských jednotek.**

III.) PROGRESIVNÍ PRAXE NA SLOVENSKU

Historie péče o děti bez rodinného zázemí na Slovensku je do roku 1993 shodná s českou. Od rozdělení republiky došlo k jedné významné změně, která posunula alespoň v nabídce péče slovenský systém o krok dál, než se nachází současný model v České republice. Jedná se o zavedení takzvané profesionální rodičovské péče.*

Základní charakteristika:

Profesionální náhradní výchova poskytuje péči dětem umístěným v ústavní péči.

Maximální počet dětí je 3, s výjimkou velkých sourozeneckých skupin.

Profesionální rodič je pracovníkem zařízení náhradní péče.

Jednou z forem péče poskytované dětskými domovy je péče v profesionálních rodinách.

* OLEJÁROVÁ, D. *Systém ústavnej a náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku*. Bratislava: Občanské sdružení Návrat, 2001.

Rodič je zaměstnancem dětského domova, za svoji práci pobírá plat.

Rodič vede inventuru nákladů na péči o dítě.

Práce profesionálního rodiče je řízena a supervidována, má stanovenou náplň práce.

Z výše uvedeného vyplývá, že péče poskytovaná profesionálními náhradními rodinami stojí někde na pomezí ústavní péče a klasického pěstounství a ukazuje jednu z možných cest transformace ústavní výchovy na péči rodinného typu.

IV.) RUSKO*

Dlouholetým problémem je i Rusku způsob řešení v oblasti náhradní rodinné péče. Nutno podotknout, že se spíše dlouhodobě jednalo o problém neřešený. Na základě politického zadání představitelů Ruské federace byla v roce 2002 podrobněji zmapována situace v zemi z pohledu výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. Mimo jiné bylo zjištěno, že velké množství dětí vůbec nechodí například do základních škol či dokonce ani nikdy v minulosti. Často se tak stává z prostého důvodu, že rodiče nemají dostatek finančních prostředků na vzdělávání vlastních dětí. Sociálně-ekonomická situace v rodinách sehrává celkově podstatnou roli ve výchově dětí v zemi.

Mimo zavedenou síť běžných škol začaly následně vznikat speciální školy a učiliště, většinou zvlášť pro chlapce a dívky, se zvýšenou individuální speciálně-pedagogickou a psychologickou podporou. Dále pak jsou zřizovány kadetské školy a kadetské školy internátní pro děti s většími etopedickými problémy. Pozvolna se tedy v Rusku řeší problém velké skupiny takřka bezprizorních a nevzdělávaných dětí.

V.) SHRNUÍ ZAHRANIČNÍCH ZKUŠENOSTÍ

Z uvedených základních charakteristik či dílčích zkušeností vybraných evropských modelů péče o děti v náhradní výchově a preventivní činnosti lze inspirativně čerpat především ze zavedených systémů ve Velké Británii a Nizozemí.

* *Náhradní rodinná péče*. Nadace Terezy Maxové. Informační portál. [Online]. [cit.2007-10-12].

Dostupné z: <<http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?/>>.

Jako zásadní rozdíl ve srovnání se zavedenou praxí v České republice spatřuji v prvotním přístupu v řešení krizové situace v rodině. Vyvolané „setkání v nouzi“, resp. „rodinné konference“ a následný postup organizovaný školeným koordinátorem má parametry komplexní a odborné péče. Za důležitý fakt považuji snahu o přímou účast všech dosažitelných rodinných příslušníků, včetně koordinace návrhů rodiny ve způsobu řešení. Vedle samozřejmé účasti sociálního pracovníka na setkání považuji za velmi přínosnou přítomnost vybraných pedagogů příslušného dítěte.

Veškerá opatření jsou tímto směřována k minimálnímu zpřetrhání stávajících rodinných vazeb. V podmínkách České republiky se stále přistupuje po rychlém vyčerpání přístupných preventivních opatření, k nařízení ústavní výchovy a následné nedůsledné revizi těchto soudních nařízení. **Důležitý prvek v systému prevence a včasné intervenční pomoci je možnost využití ambulantního pobytu dítěte, např. v instituci typu denního stacionáře, nebo krátkodobého pobytu v odborném zařízení.**

Z pohledu srovnání podpory pěstounské péče v zahraničí a ČR jsou zmíněné západoevropské systémy v propracovanosti tohoto typu náhradní péče taktéž mnohem dál. Zajímavý je jistě progresivní postup na Slovensku v zavádění profesionální rodičovské péče pro děti s nařízenou ústavní péčí.

Příloha 2

Slovníček výrazů, které používají děti v DDŠ

ara - pozor, upozornění na příchod dospělého ostatním dětem
afekt'ák – člověk prudší povahy
benga - policie, vězeňská služba
Bert'áci – děti z ubytovny Berta
bonzo – žalobníček
boss – ředitel zařízení
čorka – krádež
denáž – útěk (jdu na denáž)
děngy - peníze
dylino – hlupák, naivní člověk
elpaso – loupežné přepadení
gadžo – většinou pedagogický dozor i zaměstnanci zařízení
holka – homosexuál
holčička – lesbička
kérka – tetováž
kulo – výkal ,ale i zvratky
labar – zapalovač
máro – chleba
more – člověče

mulo – strašidlo, duch
nalejvárna – škola
past'ák – zařízení, ústav
pijal- cigareta
piko – všechny léky
Rachmančici – správní zaměstnanci z budovy Rachmanka
romák – člověk romské národnosti
rychna – vychovatelka
t'ufajs – nedopalek cigarety
vychoš – vychovatel
zmárovat – někoho fyzicky napadnout
Zuzaňáci – děti z ubytovny Zuzana
žena – hanlivé přirovnání pro neprůbojného chlapce

❖ PORUCHY CHOVÁNÍ

Poruchy chování můžeme charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace jedince, který není schopen, nebo nechce respektovat normy chování v dané společnosti, na úrovni odpovídající jeho věku, nebo jeho rozumových schopností. Jedná se tedy o chování, které se opakovaně a dlouhodobě neslučuje s danou sociální normou.

O poruchách chování mluvíme obvykle až ve středním školním věku, tj. v pubertě. Avšak u disponovaných dětí, nebo za nepříznivých okolností v rodině se setkáváme již dříve s takovými projevy chování, které signalizují nerovnoměrný vývoj osobnosti.

Tyto poruchy můžeme rozdělit do dvou kategorií a to na agresivní a neagresivní.*

➤ NEAGRESIVNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

Autorka dále uvádí, že můžeme charakterizovat jako chování, kterým dítě uniká z nepříjemné situace nebo nepříjemného prostředí bez užití násilí proti jiné osobě nebo předmětu. Mezi nejčastější neagresivní poruchy patří například lži, toulání, útěky a aplikace drog.

✓ LEŽ

Lhaním dítě ve většině případů řeší únik z nepříjemné situace, kterou nedovede v daném případě a za dané situace řešit jinak. O lži hovoříme u dětí až ve školním věku, kdy dítě dovede bezpečně rozlišit lež od skutečné pravdy. Jde o tři druhy, a to smyšlenky, báje a lhavosti a pravé lži. O poruše chování mluvíme pouze u pravé lži.

✓ SMYŠLENKA

O smyšlence hovoříme v případě, že dítě zamění vzpomínku nebo svoji představu se skutečně prožitým okamžikem, což se zpravidla děje v předškolním věku dítěte, kdy se dítě spíše soustředí na přítomnost a minulé zážitky si přesně nepamatuje, a tak dochází k neúmyslné záměně.

* Volně podle: VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005.

✓ **BÁJIVÁ LEŽ**

O bájivou lež jde, když si dítě vymyslí nepravdivé příběhy nebo skutečnosti, kterými se snaží upoutat pozornost druhých za účelem vyniknutí nebo uspokojení svých základních psychických potřeb. Tato lhavost se může vyskytovat nezávisle na věku dítěte, které při bájivém lhaní může prožívat skutek tak hluboce, že často samo uvěří pravdivosti vyprávěného skutku. Tato lež se velice často vyskytuje v prostředí ústavní výchovy, neboť děti se na sebe ve skupině snaží upoutat pozornost a vydobýt si tak lepší postavení ve skupině. Již z praxe vím, že není vhodné při občasně bájivé lhavosti tuto skutečnost odhalovat před celým kolektivem dětí. Je lepší bájivou lež s dítětem rozebrat mimo skupinu a dítěti zdůraznit, že bájivá lež mu nenahradí to, co by chtěl. Je třeba dítěti zdůraznit, že v reálném životě mu nepomůže, neboť lze skutečnost v mnoha případech lehce ověřit a děti v kolektivu většinou při častějším bájivém lhaní tuto lež odhalí.

✓ **PRAVÁ LEŽ**

Lež je dítětem uváděna již s vědomím nepravdivosti, dítě dobře ví, že nemluví pravdu. O pravé lži, jak uvádí Vágnerová, hovoříme až ve školním věku, kdy dítě je schopno dobře rozlišit omyl od vědomého záměru lhaní. Pravá lež sleduje nějaký cíl, kterého dítě nemůže dosáhnout v dané situaci jinak, a nebo není schopno danou situaci řešit jinak. Ví, že lhaní je součástí obranného mechanismu dítěte, který se zakládá na popírání většinou pro dospělou osobu snadno zjištělné skutečnosti, která dítě ve většině případů uvádí do stresové situace. Ve výchovných zařízeních, ale i v běžném životě je důležité pravé lži důrazně čelit a vždy na ni poukázat. Osvědčilo se mi, pravou lež s dítětem rozebrat ve výchovné skupině a věcnými argumenty tuto lež odhalit. Z výchovného hlediska to bylo dobré pro dítě které vědomě lhalo, neboť odhalení lži v kolektivu bylo pro dítě nepříjemné a pro ostatní určitou výstrahou. V mnoha případech to bylo dostatečné ponaučení, ale vyskytly se i děti, které odhalení lži před kolektivem zažily opakovaně.

✓ **TOULÁNÍ**

Toulání je u dětí velice často spojeno se záškoláctvím. Jedná se o únikové chování, kdy dítě řeší svůj problém dlouhodobým útekem z nepříjemné situace nebo nepříjemného prostředí, které se neslučuje s jeho názory. V případě záškoláctví se může jednat o nezvládnutí učiva a s tím spojený špatný prospěch, který rodiče ve většině případů těžko akceptují. V mnoha

případech, jak uvádí Vágnerová*, byly shledány u dětí, které mají sklon k toulání, narušené citové vazby k lidem a k jejich rodinnému zázemí. Je nutné si uvědomit, že s touláním jsou dále spojeny i další adaptační odchylky, které tzv. nasedají a to z důvodu nudy, opatrování si obživy a přístřeší, které vedou ke kriminálním projevům jedince.

V přístupu k dítěti je nutné odhalení pravé příčiny toulání, což v praxi není tak složité, ale rodiče se v mnoha případech proti důvodu toulání jejich dítěte výrazně ohrazují. Ve většině případech to svědčí o narušených sociálních vztazích v rodině. Mezi časté příčiny také patří určitý nezáměr rodičů o dítě spojený s velkým pracovním vyčerpáním rodičů. Strádající citovou stránku se snaží nahradit finanční, což není dobré pro dítě a v konečném důsledku také pro rodiče. Je důležitá včasná náprava a zamezení toulání, neboť velice často nezůstane jen u této poruchy chování. Jako nápravu vidím ve větším zájmu ze strany rodičů o dítě jak ve škole, tak ve volném čase. Volný čas využívat efektivně v zájmových oblastech dítěte, což může být třeba sportovní či výtvarný kroužek atd. Nedílnou součástí nápravy je důsledná kontrola ze strany rodičů a rozhovor s dítětem o tom, jak celý jeho den probíhal a jak se mu to, co dělá líbí, případně jaké má výhrady, co ho trápí atd. Jde o to, aby dítě mělo představu o budoucnosti a vědělo, že proto musí také něco udělat, aby dosáhlo na svůj cíl.*

✓ ÚTĚK

Lze ho charakterizovat jako ojedinělý nebo chronický únik z nepříjemné situace, kterou dítě řeší svůj problém. Méně závažné jsou impulzivní útěky, které jsou většinou neadekvátní reakcí na nezvladatelnou situaci ve škole, kdy se dítě vrátí do svého zázemí. Závažnější problém jsou však chronické útěky, které mnohdy již bývají promyšlené a vztahují se již k přetrvávajícím problémům, které dítě nechce nebo nedovede v dané situaci řešit jiným způsobem.

Z výchovného hlediska je důležité opět najít správnou příčinu, která má za následek útěk. Tuto příčinu s dítětem důsledně rozebrat, poukázat na záporné momenty v chování, které vodou dítě k nezvládnutí situace a následnému útěku. Zároveň je důležité poukázat i na dobré stránky dítěte za pomoci kterých je možné danou situaci zvládat bez útěku. V praxi se mi osvědčilo s dítětem si vyzkoušet několik modelových situací, které jsou již pro dítě

* Volně podle: VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005.

* Tamtéž

nezvladatelné a tyto situace hned rozebrat a ukázat mu vždy několik možných cest, jak danou situaci zvládat.

✓ KRÁDEŽ

Abychom mohli hovořit o krádeži, dítě musí být schopno rozlišit pojem vlastního a cizího vlastnictví a přijmout danou normu chování. V případě krádeže hovoříme o záměrném omezení práv druhé osoby k užívání dané věci. Při krádeži je podstatné se zabývat důvodem, způsobem, místem a hlavně cílem krádeže, které jsou důležité pro posouzení míry poruchy chování.

Ve výchovném procesu je důležité důsledně krádežím čelit a to kontrolou dítěte, jeho věcí, finančních prostředků a volného času. Když dítě něco ukradne, je důležité věc mu odebrat a vrátit původnímu majiteli, tak, že věc dojde s rodiči vrátit dítě s patřičnou omluvou nebo finanční náhradou. Je dobré, když dítě je na náhradě škody samo buď pracovně či finančně zainteresováno. Součástí výchovného procesu je důsledné rozebrání příčin a cíl krádeže s patřičným poukázáním na možné společenské a právní důsledky v přestupkovém nebo trestním řízení.

➤ AGRESIVNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

Jedná se o porušení sociálních norem, spojené s násilným omezením práv ostatních. Příčiny mohou být různé. Hovoříme však o vlivu prostředí, které má na děti velký vliv. Dále bylo zjištěno, že vliv má i genetická dispozice a i poškození mozku. Při poškození mozku, kdy se jedná o jedince s lehkou mozkovou dysfunkcí s příznaky hyperaktivity nebo přímé poškození mozku spojené s úrazem hlavy. V těchto případech se spíše jedná o neschopnost sebeovládání jedince.

Nesmíme zapomenout, že k agresivním projevům má člověk vrozené dispozice, které jak víme nejsou u všech lidí stejné. Významnou roli mělo agresivní chování v historickém vývoji, kdy agresivní jedinec měl šanci na uspokojení svých základních potřeb a tím i na přežití. V současné době je však již tolerována jen umírněná forma agresivity, která se projevuje v asertivitě jedince a je důležitá v seberealizaci a prosazení svých cílů, avšak v rámci platných společenských norem.*

* Tamtéž

✓ AGRESIVITA

Hartl* definuje agresi jako nepřátelství, útočnost či výbojnost v jednání vůči určitému objektu, útok na překážku (osoba, předmět) na cestě k uspokojení potřeby, jsou rozlišovány čtyři stupně:

1. Bez vnějších projevů, probíhá pouze v myšlení
2. Projeví se navenek, příklad nadávkou či hrubým slovem
3. Destrukce, projeví se bouchnutím dveří, rozbíjením předmětů aj.
4. Fyzické napadení jiné osoby

Z výchovného hlediska je důležité zjistit pravý důvod agrese dítěte. Je několik možných způsobů jak agresi čelit. Jako nejjednodušší se jeví odpoutání pozornosti dítěte, což se více daří u menších dětí, u starších to jde již hůře. Další možný postup je odstranění příčiny agrese a tím uklidnění dítěte. V případě brachiální či destrukční agrese je nutné dítě izolovat a zajistit před sebepoškozením. Po odeznění agrese v klidu bez emocí celou věc rozebrat s poukázáním na možné postupy jak situaci zvládat bez agrese. V případech opakující se agrese je doporučováno psychiatrické vyšetření s patřičnou medikací. Podle přednášky PhDr. Žáčkové na téma Agresivita u dětí.

✓ UBLÍŽENÍ NA ZDRAVÍ

Jelínek a Sovák* v trestním zákonu ublížení na zdraví definují v § 221 jako „způsobení takové poruchy normálních tělesných nebo duševních funkcí, která znesnadňuje poškozenému výkon obvyklé činnosti, resp. má vliv na způsob jeho života a není zcela přechodného rázu- činí podle praxe nejméně 7 dnů.“ Újma na zdraví nedosahující intenzity trestného činu může být přestupkem proti občanskému soužití podle přestupkového zákona.

✓ NÁSILÍ PROTI SKUPINĚ OBYVATEL A JEDNOTLIVCI

V trestním zákonu definuje Jelínek a Sovák násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci v § 196 jako „vyhrožování usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu.“ Výhrůžka pachatele musí být způsobilá vyvolat u poškozeného důvodnou obavu z jejího uskutečnění.

* HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000.

* JELÍNEK, J., SOVÁK, Z. *Trestní zákon a trestní řád*. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, s. 168.

Domnívám se, že výhrůžka dítěte s nožem v ruce, které vyhrožuje matce újmou na zdraví je dostatečně způsobila vyvolat u matky důvodnou obavu z jejího uskutečnění. Je na zvážení, zda by dítěti prospělo či ublížilo vyšetřování tohoto skutku.

✓ **DALŠÍ AGRESIVNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ**

Mezi další agresivní poruchy chování můžeme například uvést loupežné přepadení, znásilnění a výčet může končit vraždou. Tyto formy násilného chování nebudu definovat, protože se přímo netýkají bakalářské práce.